

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Mystikken i Jon Fosses litteratur

En sammenligning med Meister Eckhart

Av Arnstein Bleiktvedt

Veileder

Stipendiat, Diakon, Einar Eidsaa Edland

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, 2016, Høst

Emnekode, emnenavn og vektning: AVH5065: Masteravhandling 30 ECTS]

Studieprogram: Master i Profestudium i Teologi

Antall ord (ekskl. forside, innholdsfortegnelse, litteraturliste, vedlegg): 19 838 ord

Forord

Jeg vil med dette rette en takk til mine venner, familie og kjente som har vært en støtte gjennom en lang høst. Inneestengthet, fravær og ensporete samtaler er vanskelig i relasjoner, takk for at dere fortsatt er der, dere som fyller min hverdag med mystikk.

Jeg vil spesielt takke min veileder Einar Eidsaa Edland som har gitt meg frihet og den konstruktive kritikken jeg har trengt. Det har heller ikke mankert på gode ord og det har vært svært inspirerende.

Jeg vil også takke min kjære venn Kristian Myhre for hjelp i språkvasken. Du er en «framifrå» kar, solidarisk og raus. Håper jeg kan gjengjelde godheten din en dag.

Sammendrag

Denne teksten tar opp problemstillingen: Hvilke mystiske trekk gir seg til kjenne i Jon Fosses *Det er Ales*, og hvordan kan disse forstås i lys av mystikken hos Meister Eckhart. Stoffet er presentert i et religionspsykologisk perspektiv og med en hermeneutisk metode nærmere bestemt som horisontsammensmeltning ala Gadamer. Det religionspsykologiske perspektivet gir seg først og fremst til kjenne som verktøy for å beskrive erfaringene i mystikken. Teksten forklarer grunnleggende teori bak fenomenet mystikk og dets forhold til psykologiske elementer før den går gjennom en litterær analyse av Fosses roman *Det er Ales* for å finne elementer av mystikk. Deretter analyseres en tekst av Meister Eckhart. Dette er en preken over bibelteksten «Salige er de som er fattige i ånden, for himmelriket er deres.» i Matteus 5,3. Det vi finner i Fosses tekst i lys av den klassiske mystikeren er begrenset ettersom det ikke er en teologisk uttømmende tekst, men en roman hvis mål ikke er å forklare teologi, snarere «bare» å være kunst. Det som likevel kan trekkes ut er en mystikk som til en viss grad stemmer overens med klassiske temaer fra mystikken som *mors mystica* og *docta ignoranta*. I tillegg aner vi en mer relasjonell mystikk med tanke sitt forhold til det skapte.

1 INNHOLDSLISTE

2	Innledning.....	5
2.1	Metode.....	7
2.2	Forforståelse	9
2.3	Virkningshistorie	10
3	Mystikk.....	12
3.1	Den Kristne mystikken	12
3.2	Mors mystica	13
3.3	Docta Ignoranta	14
3.4	Psykologi og mystikk	15
3.4.1	Det biologiske perspektivet	16
3.4.2	Det psykoanalytiske perspektivet	17
3.4.3	Det fenomenologiske perspektivet	17
4	Analyse av Det er Ales	18
4.1	Presentasjon av Jon Fosse	18
4.2	Presentasjon av «Det er Ales»	19
4.3	Døden	20
4.4	Bålet.....	23
4.5	Lysende mørket	24
4.5.1	Mørket	24
4.5.2	Det lysende mørket.....	27
5	Analyse av Meister Eckharts preken Matt 5,3.....	28
5.1	Presentasjon av Meister Eckhart	28
5.2	Presentasjon av Meister Eckharts preken over Matteus Evangeliet 5,3	29
5.3	Beginene.....	29
5.4	Kort gjennomgang av teksten	30
5.5	Analyse - Å ikke ville.....	32
5.6	Analyse - Å ikke vite.....	34
5.7	Analyse - Å intet ha.....	37
5.8	Mors mystica hos Meister Eckhart.....	39
6	Sammenligning.....	41
6.1	Docta Ignoranta	41
6.2	Mors mystica	42
6.2.1	Forståelsen av det premature	42
6.2.2	Forståelsen av etterlivet	43

6.2.3	Forståelsen av døden	47
6.3	Oppsummering	50
7	Litteraturliste	53
7.1	Linker	55

2 INNLEDNING

I denne oppgaven skal jeg undersøke mystiske trekk i Jon Fosses roman *Det er Ales*, i sammenligning med Meister Eckharts mystikk i et religionspsykologisk perspektiv. Jon Fosse, kanskje Norges mest kjente samtidsforfatter/dramatiker, definerer seg innenfor den katolske kirke og har heller ikke noe imot å vise at han er interessert i mystikken. Det er fascinerende at en norsk katolsk forfatter med en fot innenfor mystikken kan nå så langt i litteratur- og teaterverden i vårt postmodernistiske samfunn.¹ På den annen side kan vi kanskje se at det er noe naturlig i forhold til visse tendenser i samfunnet. Vi har nyreligiøsiteten, som har blomstret i flere deler av samfunnet.² Mystikk dreier seg ofte om erfaringer av det overnaturlige (nærmere definert senere), og nettopp disse to, erfaringer og det overnaturlige, passer godt med nyreligiøsiteten. Går vi på alternativmessen ser vi at mye tilbyr erfarbar religiøsitet som healing, krystaller, kontakt med døde o.l. Samtidig er det antagelig ikke bare dette som gjør Fosse til en framgangsrik forfatter, han skriver også godt om temaer som alle kan relatere til, døden og kjærligheten. Disse kommer man nesten ikke utenom uansett kontekst. Kanskje blir det feil å si at Fosses tekster er fengende, man vil heller si at skrivestilen er eiendommelig og original, noe som kan gi mange lesere et friskt pust. Han har også en stil som av og til kan ha humoristiske innslag selv om de kanskje ikke akkurat er ment til å være det.

Vi skal likevel fokusere på mystikken. Fosse har selv uttalt at han er inspirert av Eckharts skrifter³, så det er naturlig å sammenligne de to og hva slags tanker som kommer frem i tekstene hos de to. Eckhart er en av vestens mest kjente mystikere til tross for at han ble stemplet som heretiker rett etter sin død. Vi skal se hvordan de klassiske mystiske temaene, *mors mystica* og *docta ignoranta*, utspiller seg i disse to tankeverdene. *Mors mystica* er relevant ettersom det er et sentralt tema i mystikken, ikke bare for disse to, men også for andre mystikere.⁴ *Docta ingoranta* henger tett sammen med *mors mystica*, som vi skal se

¹ https://snl.no/Jon_Fosse

² Kraft 2011 s. 8

³ Skjeldal, Fosse 2015 s. 73

⁴ Nyhus 2009 s. 89

⁵ Geels 2000 s. 250

nedenfor, og er også et relevant tema for begge forfattere. Jeg valgte *Det er Ales* fordi jeg ante at det her kunne være opp til flere referanser til klassisk mystikk, særlig mors mystica. Verket ble da en god kandidat til analyse for å finne mystiske elementer i Fosses litteratur. Eckharts tekst er også utvalgt på grunn av dens til å forklare mystikken og fordi mors mystica er et viktig tema der og godt belyst.

Mystikk er et veldig vidt begrep og det er nødvendig å klargjøre hva jeg mener med det i denne oppgaven. Jeg velger å fokusere på det som er særegent med kristen mystikk, siden begge eksemplene tilhører denne tradisjonen. Jeg kommer også til å presentere de klassiske mystiske temaene mors mystica og docta ignoranta. Etter det skal jeg redegjøre litt for mystikkens forhold til religionspsykologien som jeg bruker som et perspektiv i denne oppgaven. Min innfallsvinkel til oppgaven blir da med religionspsykologien gjennom den kristne mystikken. Deretter går jeg over til en litterær analyse av Fosses tekst *Det er Ales*. Før analysen presenterer jeg Fosses liv og boken kort. Når det er gjort skal vi se på en tekst av Eckhart. Jeg skal gjøre dette ved å først presentere Meister Eckhart kort og så analysere teksten hans for å finne hva hans budskap er i teksten. Til sist skal jeg da sammenligne de funnene jeg har gjort og drøfte hvordan Eckhart sitt syn på mystikk kan kaste lys over *Det er Ales* før jeg avslutningsvis oppsummerer hva vi har funnet i løpet av oppgaven.

Jeg tenker det blir en relevant og fruktbar sammenligning når teksten spiller på de samme temaene og vi kan da finne ut mer om hva som særpreger mystikken til Fosse og også hos Meister Eckhart. Jeg kunne ha brukt hele forfatterskapet til både Fosse og Eckhart, men dette ville simpelthen blitt en for stor oppgave for det formatet jeg skriver i. Jeg kunne også valgt flere temaer fra mystikken som for eksempel *via negativa* og skriftmystikk som begge ville vært relevante i forhold til de to forfatterne. Via negativa er her på mange måter likt mors mystica og jeg kunne nesten av og til brukt begrepene om hverandre. Jeg synes imidlertid det blir mer ryddig å ha mors mystica som hovedbegrep. Formatet blir her igjen et problem og jeg valgte dermed å vie plass til kun disse to temaene, mors mystica og docta ignoranta fordi de er mest fremtredende og jeg fikk da mulighet til å gå dypere inn i disse to enn hvis jeg hadde spredd meg mer utover. Jeg kunne også valgt å skrive mer om opprinnelsen til uttrykket mors mystica, men velger heller å fokusere på fenomenet enn historien.

Min problemstilling til oppgaven vil være: Hvilke mystiske trekk gir seg til kjenne i Jon Fosses *Det er Ales*, og hvordan kan disse forstås i lys av mystikken hos Meister Eckhart.

2.1 METODE

I min litterære analyse vil jeg ikke se for mye på hva Jon Fosse selv kan ha ment med det han skrev. Med litterær analyse mener jeg en analyse som prøver å påvise visse temaer og detaljer, henholdsvis knyttet til mors mystica og docta ignoranta, ved å diskutere virkemidler, strukturer og narrativ som jeg mener kan bygge opp under de temaene jeg leter etter. Jeg skal fokusere mer på hva leseren tolker ut i fra teksten, nærmere bestemt hvilke mystiske trekk leseren finner i teksten. Han sier selv at han prøver å ha en distanse mellom sine erfaringer og teksten han produserer. Ikke bare en distanse, men han mener at det å gjenprodusere egne erfaringer er dårlig kunst.⁶ Jeg forstår Fosse slik at han nok ikke ønsker å løsrive forfatteren fra teksten, men han prøver å få fram at han ikke skriver opp igjen direkte hendelser han har hatt i sitt eget liv. Et eksempel er Knausgård som utelukkende bruker sitt eget liv som scene og handling i sine bøker.⁷ Fosse vil nok ikke si at han selv er helt løsrevet, men det som hender i bøkene hans er ikke noe som har hendt ham direkte. For eksempel ville han ikke brukt et dødsfall i familien og satt andre navn på karakterene og vridd historien inn i sitt eget narrativ. Nå kan man spørre hvor mye som skjer i bøkene som han ikke har opplevd eller eventuelt sett, men det blir nå likevel et poeng for oss at han ikke prøver å gjengi egne opplevde erfaringer. Tanker som Fosse har uttalt i andre bøker og tekster kan likevel bli nyttige for tolkningen da en leser ofte ikke leser en tekst fullstendig isolert. I den litterære analysen kommer jeg til å fokusere på det klassiske mystiske temaet mors mystica. I romanen Det er Ales er døden fremtredende. Handlingen spinner rundt døden og jeg tror vi her kan ane at Fosse snakker om mors mystica. Jeg kommer til å argumentere for hvorfor ved å blant annet se på symboler og virkemidler og hvordan sammenhengen er i historien. Når det kommer til mitt syn på psykologi og mystikk (som jeg redegjør nærmere for lenger nede), tenker jeg at denne oppgaven fokuserer på tolkningen av tekstene og de erfaringene jeg kan hente ut ifra disse i et religionspsykologisk perspektiv. Jeg forholder meg da i liten grad til den diskusjonen som har vært og fortsatt pågår om psykologi og religiøs erfaring da mitt fokus er hvordan Fosses mystikk kommer til uttrykk.

Fortolkning spiller en avgjørende rolle i en litterær analyse. Derfor har jeg tenkt å ta utgangspunkt i Hans-Georg Gadamer (1900-2002) hermeneutikk, her forstått som

⁶ Skjeldal, Fosse 2015 s. 53

⁷ Knausgård 2009-2011

tolkningslære. Gadamer har vært en av pionerne innenfor hermeneutikken og hans hovedverk *Warheit und metode* (1960) har lenge stått sentralt.⁸ Et av hovedpunktene han bygger sin hermeneutikk på er at forståelse er noe vi alltid har med oss og ikke noe vi bare oppnår. Vi starter lesningen av en fortidig tekst med en forutforståelse, en eller flere fordommer, allerede før vi har begynt å lese teksten. Fordommer er ikke her brukt som et negativt uttrykk, men ganske enkelt for å være et begrep for slike forutforståelser. Fordommene våre er det vi står i, livet vi lever og situasjonen vi er i, vår horisont.⁹ Så leser vi en tekst og fordommene våre, vår forståelse, blir utdypet. Gadamer jobbet særlig med klassiske og sentrale tekster for verdenshistorien, da var det naturlig at disse var blitt lest og tolket før og når da vi tar fatt på et materiale gjør vi det på bakgrunn av den virkningshistorien verket står i. Det skal derimot ikke sies at vi utelukkende er styrt av denne virkningshistorien; Individets tanker spiller inn, men får en ramme i form av denne virkningshistorien. Jan Ove Ulstein (1944-) spør om vi da kan komme fram til en presis forståelse? Svaret til Gadamer blir at da må det skje en sammensmelting av livshorisontene til leseren og teksten. Leseren har da klart å komme seg tilbake til tekstens opprinnelige livsverden med de samme forutsetningene som tekstens samtidige. Det vil ikke dermed si at leseren er befridd fra sine forutsetninger og ser nøyaktig det forfatteren ser, men det ligger en god forutsetning for at det kan skje en horisontsammensmelting. Prosessen beskriver Ulstein i et eksempel han tar fra Gadamer hvor han sammenligner prosessen med et spill (Spiel) der tolkeren eller leseren får spille ut sine fordommer. Grunnen til at fordommene spilles ut er for å finne ut hva teksten sier av sannhet om et saksforhold. Her er den som setter fordommene i spill delvis et produkt av tolkningstradisjonen delvis et individ, og samtidig blir han en del av denne tolkningstradisjonen, han blir selv tolkningstradisjon. I dette spillet søker vi sannhet og den finner vi ved å avdekke et aspekt ved eksistensen. Det gjør vi ved å gå bakenfor språket, med språket, til den faktiske tilværelsen. Videre mener Gadamer at en tolkning aldri blir nøytral eller objektiv. Fordommene blir alltid påvirket på godt og vondt av virkningshistorien. Ulstein forklarer at det ikke er slik at en først forstår den historiske meningen til teksten også appliserer den for nåtiden, *men den relevante betydningen av tolkningen er en del av erkjennelsen*. Dette kalles applikasjon hos Gadamer.¹⁰ Det vi dermed skal fram til er en form for horisontsammensmelting. En horisont i denne sammenheng er et uttrykk for hvordan vi ser

⁸ Ulstein 2006 s. 123

⁹ Ibid s. 123

¹⁰ Ibid s. 123-125

på omverdenen rundt oss. Det er omkretsen av hva vi oppfatter. På den måten danner den en ramme, kontekst for det vi bruker for å lage en tolkningsramme. En horisont kan utvides og flyttes, den er alltid åpen. Når vi så flytter oss utvides horisonten samtidig som nye horisonter dukker opp. En horisontsammensmelting er derfor når vi ser horisonten slik som andre ser eller har sett den. Det vil si at vi forstår teksten eller den andres meninger. Vi deler forståelse. I det ligger det også at vi kanskje må endre vår oppfatning av tekstens horisont, og det vil ikke si at vi dermed behøver å være enige med tekstens innhold, en sammensmelting kan likevel skje. I Gadamer's hermeneutikk er det spesielt to ting som er viktige, forforståelsen og virkningshistorien.¹¹ Jeg skal begynne med å analysere min forforståelse.

2.2 FORFORSTÅELSE

Forforståelse hos Gadamer dreier seg om at det alltid er en sammenheng mellom spørsmålene vi stiller og svarene vi får om det vi undersøker. Dette blir klart av den hermeneutiske sirkel (delene ut fra helheten og helheten ut fra delene). Fordommene våre er ikke nødvendigvis positive og dermed blir det viktig å analysere forforståelsen vår for å se om den påvirker resultatet vårt.¹² Min forforståelse er her ganske farget på flere områder. Jeg er teolog med 5 års utdanning, så det vil være rimelig å anta at jeg ser teologiske temaer der andre kanskje ikke er det. Temaet for oppgaven er mystikk som gjør at jeg leter etter temaer som angår mitt anliggende. Det kan føre til at jeg finner temaer som kanskje ikke er der i utgangspunktet. Med det mener jeg at tolkningen jeg leser inn er så påvirket av min bakgrunn at den faktisk ikke lenger er en plausibel tolkning av det forfatteren opprinnelig mente å få fram i teksten eller det som er en plausibel tolkning for den vanlige leser. Jeg har også lest andre bøker av og om Jon Fosse, som for eksempel Trilogien av Jon Fosse og U alminnelig av Kjell Arnold Nyhus. Fosse bruker ofte mange av de samme ordene og vendingene, som for eksempel lys og mørke kontraster, høst setting m.m. Dette fører jo til at jeg legger merke til disse raskere fordi det åpenbart er noe viktig for han siden han kommer tilbake til det flere ganger. Nyhus former nok tolkningen min mye siden hans bok inspirer meg. Han er en god hjelp til å komme på spor av tolkninger som jeg siden kan diskutere. I det store bildet er Fosse en samtidsforfatter i min samtid og dette kan gi mindre avstand mellom tekstens horisont og min horisont. Samtidig kan jeg ta for gitt at våre horisonter ligner bare fordi vi lever samtidig.

¹¹ Fuglseth 2006 s. 146-149

¹² Ibid s. 143-144

Fosse er tross alt en god del eldre og fra et helt annet miljø enn det jeg selv står i. Likevel vil jeg, for forståelsen sin del, si at det er en fordel at vi lever i det samme landet til den samme tiden.

Eckhart er en større utfordring når det kommer til dette i og med at det er over 700 år og et klosterliv som skiller oss, i tillegg til at han er tysk, med alt det måtte innebære av kultur- og språkforskjell. Samtidig hjelper det meg mye å ha studert teologi i og med at han skriver teologiske skrifter og ikke romaner. Jeg kjenner igjen terminologien og noen av fenomenene han nevner. Det jeg har studert av filosofi hjelper meg også til å forstå de mer abstrakte tankene som kan komme til å møte på. Samtidig kan min holdning om at jeg tror at jeg forstår han gjøre det vanskeligere for meg å se skinnenighet eller skinnuenighet. Jeg har lest en del om mystikk på forhånd og har derfor en viss forståelse av hva som er vanlige tolkninger og temaer innenfor det feltet. Her kan jeg ta for gitt at Eckhart mener det samme som andre mystikere før ham.

2.3 VIRKNINGSHISTORIE

Virkningshistorie hos Gadamer vil si at alle tekster har en historie. Teksten får utslag i verdenshistorien på forskjellige måter og skaper derfor historie. Forstår vi virkningshistorien til teksten er det lettere for oss å forstå hvordan teksten og andre objektiverte uttrykk former oss.¹³ Eckharts virkningshistorie er nokså dyp. Han har nok inspirert mye av den kristne vestlige mystikken som kom etter ham til tross for at han ble stemplet som kjetter. Kjetter stempelet står fortsatt i dag selv om noen taler imot.¹⁴ Dette preger nok min forforståelse noe, siden en prøver å se hvorfor dette ble forstått som kjettersk når man leser tekstene hans. Det preger meg kanskje særlig siden jeg har studert teologi i noen år og vet litt om hva som er klassisk teologi og hva som faller utenfor. Min holdning til dette er at han muligens ble misforstått da det jeg har lest tidligere hadde et litt annerledes språk, men ikke nødvendigvis kjettersk teologi. Man kan si at jeg har en noenlunde empatisk, velmenende holdning, men med en viss skepsis som kan komme til overflaten om ikke brikkene faller helt på plass. Videre blir Eckhart fortsatt lest innenfor visse kretser, kanskje spesielt i hans egen

¹³ Fuglseth s. 144

¹⁴ Skjeldal, Fosse s. 73

munkeorden, dominikanerne. Man kan ikke si at han er av de mer populære eller mest leste teologer, slik jeg ser det, men mange mener at han er en av de mest leste mystikerne vi har i dag. Dette viser seg blant annet i at hans virkningshistorie strekker seg helt til mitt andre forskningsobjekt, nemlig Fosse, som nok er påvirket av Eckhart.

Fosses virkningshistorie er nok ikke like lang, men effekten hans forfatterskap har hatt viser at det kan den godt bli. Han er allerede mest spilt på norsk teater etter Ibsen, og har vunnet nordisk råds litteraturpris.¹⁵ Hans nedslagseffekt på den norske kulturen kan være betydelig. Fosse har også skrevet en salme som har fått plass i Den norske kirkes salmebok. Dette vil jo med andre ord innebære at han er viktig person i samfunnet. Likevel er det litt vanskelig å allerede nå se de store linjene i hans virkningshistorie, siden vi fortsatt er tidlig i hans karriere og historie. Det er ikke vanskelig å tenke seg at mange allerede har latt seg inspirere i kunsten eller til og med i den norske spiritualiteten, for eksempel i prekener. Jeg har studert deler av Fosses tanker og liv gjennom hans essay samling og gjennom intervjuet med ham gjort av Eskil Skjeldal. Dette har gitt meg større innsikt i hans tankeverden og kanskje en forbedret forståelse av hans horisont. Det finnes mange eksempler man møter i en Fosse-tekst som han trekker ut av en større, egen, sammenheng som ikke nødvendigvis er selvfølgelig for leseren. Ta for eksempel en liten passasje som handler om gamle hus i boken jeg tar for meg:

*«... og det er som om tagale røyster talar frå dei (veggene), ei stor togn der i veggene og denne toгна seier noko som aldri med ord kan seiast ...»*¹⁶

¹⁵ Rottem 2015

¹⁶ Fosse 1995, (Essay) s. 390

3 MYSTIKK

Ordet mystikk stammer fra det greske ordet $\mu\upsilon\omicron$ (myo) som betyr å lukke øynene. Videre finner vi ordet $\mu\upsilon\sigma\tau\epsilon\rho\iota\omicron\nu$ (mysterion)¹⁷ som betyr hemmelighet eller det skjulte, gjerne Guds hemmelighet, underforstått noe som ble åpenbart ved en spesiell innføring, gjerne ved en eksklusiv seremoni.¹⁸ I tidlig kristen tid ser vi at Klemens av Alexandria tar i bruk ordet mystikk om de gjemte meninger og sannheter i skriften. Senere finner vi verket som virkelig skulle sette sitt stempel på og forme den kristne mystikken, pseudobiografien til pseudo-Dionysius. I disse teksten møter vi beskrivelsen av særdeles intime erfaringer av Gud. Han ble oversatt av Johannes Scotus Eriugena, en irlender fra det 9. århundre. Disse tekstene ble tilgjengelige for mengdene i middelalderen da de på 800-tallet ble oversatt av irlenderen Johannes Scotus Eriugena, men uttrykket mystisisme ble ikke brukt før på 1600-tallet.¹⁹

Klassisk mystikk går hovedsakelig ut på at det eksisterer et skille i tilværelsen. Mennesket er skilt fra det overnaturlige målet, enheten med det guddommelige, det virkelige. Og *jeget* er det som skiller.²⁰

3.1 DEN KRISTNE MYSTIKKEN

Mystikk finner vi i flere religiøse tradisjoner og i alle de store religionene. Spørsmålet om hva som er kristen mystikk må rettes til Bibelen. Om vi faktisk finner mystikk i Bibelen er et omstridt tema. Den ortodokse tradisjonen er kanskje den delen av kirken som er mest positiv, protestantene har et rykte på seg for å snakke ned mystikk. Dette kan kanskje spores til det lutherske dogmet om troen alene. De romersk-katolske har på den annen side et moderat forhold til den tradisjonelle mystikken. Man kan si at den kristne mystikken har sine røtter i jødedommen, det nye testamentet og nyplatonismen. Mye av rammene og metaforene i den kristne mystikken stammer fra jødedommen slik den er framstilt i det gamle testamentet, med Salomos høysang som et viktig eksempel. I det nye testamentet har inkarnasjonen fungert som et bilde på menneskelig forening med Gud. Tekstene som er viktige i denne sammenheng

¹⁷ Newman 2010 s. 121

¹⁸ Seland 2004 s. 127

¹⁹ Cunningham, Egan, 1996, s. 125

²⁰ Ebbestad Hansen, 2005, s. VII-VIII

finner vi hovedsakelig hos Paulus og i Johannesevangeliet. Det kaller man ofte en kristosentrisk mystikk, altså at Kristus er målet med den mystiske foreningen. Eksempler her er Johannes-prologen som i tillegg til å vise hvordan Gud tar bolig i mennesket viser universaliteten til Jesus Kristus. Da kanskje hovedsakelig gjennom Kristus som skaperordet. Paulus har i tradisjonen vært minst like viktig gjennom sin forkynnelse som ofte dreier seg om en forening med Kristus (Gal 3,27, Gal 2,19f, Kol 2,12, Ef 5,1).²¹ Mange mener nyplatonismen kan være en ikke-bibelsk kilde til den kristne mystikken. Nyplatonismen har vært viktig for kristen teologi helt siden Plotin tolket Platons tekster i et nytt lys. Tankene herifra ble bragt videre med Augustins og Dionysios Areopagitens skrifter, og har preget den vestlige kristendommen helt fram til i dag.²²

3.2 MORS MYSTICA

Anton Geels mener at fenomenet mors mystica, hos Geels forstått som jegets død og gjenfødelse i kristen fortolkning, ikke bare er kristent men universelt, det vil si viktig i alle religioner, og også utenfor religionen ifølge Geels.²³ Fenomenet går enkelt sagt ut på at for å erfare guds nærhet trengs det personlig fravær. Geels viser til Galaterne 2:20, «Jeg lever ikke lenger selv, men Kristus lever i meg. Det livet jeg nå lever som menneske av kjøtt og blod, det lever jeg i troen på Guds Sønn, som elsket meg og ga seg selv for meg.» og Kolosserne 3:3, «Dere er jo døde, og deres liv er skjult med Kristus i Gud.» Videre presenterer Geels mange kristne mystikere som tar opp denne mystiske døden. Et eksempel fra den tidlige kristne mystikken er Evagrius som sier: «Lykkelig är den ande som vid tidpunktet för bönen uppnår fullständig omedvetenhet om all sinnlig erfarenhet.» En annen Geels trekker fram er Richard av St. Victor. I en av hans tekster skriver han om forvandlingens fjell og hvordan man når dets topp. For å nå toppen er man nødt til å la noen menneskelige egenskaper dø bort, disse egenskapene sikter til minnet, sinnet og fornuften.²⁴ Geels har også skrevet om mystiske teknikker for å komme seg til denne tilstanden.²⁵ Dette kan være mye forskjellig, blant annet

²¹ Ebbestad Hansen, 2005, s. XVI

²² Ibid s. XI - XXI

²³ Geels 2000 s. 250

²⁴ Ibid s. 251

²⁵ Geels 2006 s. 288-294

å rotere et lukket øye for å fremprovosere et fargespill av hvit, rødt og grønt. Denne teknikken hører til den jødiske kabbala tradisjonen. En annen teknikk er den mystiske gråten som blant annet er mye brukt i kristen og muslimsk tradisjon. I kristen tradisjon har vi et eksempel ved Isak fra Ninive. For ham var angeren grunnen til gråten og konsekvensen av gråten var Guds kjærlighet. Disse teknikkene, skriver Geels, finnes for å nå bortenfor jeget, bortenfor fornemmelsen av seg selv som handlende.²⁶ Døden for døden er et av de mest sentrale aspektene ved religiøs mystikk. Hvordan skal vi så forstå dette psykologisk? I psykiatrien kalles dette personlighetsdesintegrasjon. Det kan sammenlignes med at du blir så oppslukt av det du holder på med at du glemmer deg selv i det du holder på med. Videre mener Geels at den mystiske død er å inhibere egoets representasjonelle funksjoner. Representasjonelle funksjoner betyr her vår subjektive kunnskap om verden rundt oss. I tillegg har vi en inhibering av egoets jegrepresentasjoner, opplevelsen av seg selv som handlende subjekt i forskjellige situasjoner. Dette betyr ikke nødvendigvis at hele egostrukturen oppløses, men heller at bevisstheten om seg selv som handlende og bevisst overfor seg selv og verden rundt inhiberes. Dette fører til at de adaptive og medierende funksjonene, samt forsvarsfunksjonene blir nedsatt eller helt borte. Dette kan da i sin tur lettere føre til en aktivering av den syntetiske funksjonen (altså en opplevelse av Guddommen eller «det hellige andre»²⁷).

3.3 DOCTA IGNORANTA

Fenomenet docta ignoranta (docta ignorantia) kan enklest spores til Nicolaus Cusanus (1401-1464)²⁸ som debuterte som teolog/filosof med verket *De docta ignorantia* i 1440.²⁹ Verket spiller på dette motsigelsesfulle fenomenet også kjent som «opplyst uvitenhet» eller «learned ignorance».³⁰ Wyller setter Cusanus her i en kristen (ny)platonsk tradisjon i en lang rekke av andre kirkefedre som for eksempel Augustin og også Eckhart.³¹ Og ganske riktig er ikke dette starten for fenomenet. Det er noe som gjennomgår mystikkens historie og kan på mange måter sees sammen med den apofatiske teologien. Apofatisk teologi og katafatisk teologi er her

²⁶ Geels 2006 S. 290

²⁷ Ibid S. 293-294

²⁸ McGinn 2005 S. 432, 436

²⁹ Wyller 1997 S. 100

³⁰ Ibid S. 92

³¹ Ibid S. 95

begrepspar hvor apofatisk teologi ofte påstår at vi ikke kan si noe om Gud siden han er bortenfor språket, mens katafatisk teologi fokuserer på hva vi kan si om Gud ut i fra skrift, sakrament, skapelse osv. Gregor av Nyssa kommer innom temaet som en del av hans apofatiske tolkning (Dvs. At all beskrivelse av Gud er umulig, Gud er bakenfor språket).³² Siden Gud er bortenfor språket, i mørket,³³ så må mennesket også tre inn i mørket, forstått som det ubegripelige. Vi står altså her overfor et av mystikkens mange paradokser og også noe av det som ofte kan føre mystikere og de som studerer dem inn en kamp med språket som vi skal se nærmere på i neste delkapittel. Det går igjen flere ganger i mystikkens historie og et av de mest kjente verker er boken *Uvitenhetens sky* av en ukjent forfatter i England på 1300 tallet.³⁴ Videre ser vi også at *docta ignoranta* er et viktig fenomen for Meister Eckhart som denne oppgaven dreier seg om.

3.4 PSYKOLOGI OG MYSTIKK

Mystikken som tema i psykologien er i grunn nesten like gammelt som religionspsykologien selv. William James er ansett som en av de første som bedrev forskning på religion og psykologi. James var spesielt opptatt av religiøs erfaring, og dermed også mystikken. Han mente at religiøs erfaring var roten til selve religionen.³⁵ Antoon Geels påpeker at det finnes fire ulike retninger innenfor forskningen på mystikk i psykologien. De eksperimentelle studiene, biologiske synspunkter på mystiske erfaringer, kategoriserings forsøk på erfaringene og dybdepsykologiske aspekter. Han påpeker at det mellom disse ikke er vanntette skott og at de glir over i hverandre.³⁶

Videre problematiserer Geels språket. Mystikere har et ambivalent forhold til språk, «*de kjemper både med og mot det*», som det ofte sies. Grunnen er at erfaringene ofte bare er emosjonelle, i beste fall også visuelle. Geels konkluderer med at det blir et gap mellom disse erfaringene og språket, han sier til og med at «*språket kanskje minst av allt svarar mot den*

³² Cunnigham, Egan 1996 s. 130

³³ Ibid s. 130

³⁴ Johnston 1974 s. 1

³⁵ Geels 2000 s. 14 (James 1956 S.344)

³⁶ Ibid s. 14

subjektive erfaringen». ³⁷Selv om det er vanskelig å finne et felles språk, mennesker imellom, om slike abstrakte erfaringer, er det nødvendig for å kommunisere noe i det hele tatt. Det er ikke perfekt, men det er det vi har, og vi må prøve så godt vi kan å forholde oss til det. Likevel er det viktig å påpeke at kanskje spesielt når det kommer til mystikk så kommer språket ofte til kort. ³⁸ Det ligger i erfaringenes natur at de er uutsigelige, man kunne nesten ikke vært presis i sin forklaring om man så ville aldri så gjerne. På den annen side kan man nok også finne eksempler på personer som mener de kan belyse sin erfaring tilstrekkelig, men da står vi fortsatt igjen med en subjektiv erfaring som forskeren selv ikke har tilgang til, bare gjennom språket til den andre.

Hvis vi skal se litt på hvordan mystikken har blitt behandlet i psykologien er det ryddig å gjøre dette i Geels oppstilling. Jeg skal derfor si litt om forskjellige psykologiske perspektiver i forhold til hvordan mystikk har blitt behandlet. Min egen oppfatning er definert i metoddelen av oppgaven (S. 4).

3.4.1 Det biologiske perspektivet

Først har vi det biologiske perspektivet. Dette dreier seg om at religiøse opplevelser har sine røtter i hjernens biologi. Helt siden slutten av 1800 tallet har mange sett på erfaringer av mystikk som noe patologisk og gitt mystikerne diagnoser deretter. Selv om diskusjonen har blitt mer nyansert lever dette noe reduksjonistiske synet fremdeles i dag. Man har funnet en sammenheng mellom religiøs erfaring og temporallapp epilepsi. Michael Persinger, for eksempel, mener at tilfeldig elektrisk stimulering av temporallappene trigger religiøse og mystiske erfaringer. Dermed, mener noen forskere, kan vi lokalisere Gud i temporallappene. Geels sammen med David Wulff problematiserer dette ³⁹ og spør hva vi faktisk kan vite ut ifra de funnene som er gjort. Hva slags konklusjoner kan vi faktisk slå fast? En grandios opplevelse, for eksempel i sammenheng med kunst, kan ikke bare reduseres utelukkende til en elektrisk impuls. Impulsen er nok der, men er det det hele? Wulff argumenterer med at selv om han ikke betviler funnene så er det fortsatt mye ved hjernen vi ikke forstår.

³⁷ Geels 2000 s. 16

³⁸ Ibid s. 16

³⁹ Ibid s. 19

3.4.2 Det psykoanalytiske perspektivet

I psykoanalytikken er selvfølgelig Freud fremtredende. Han tolket mystiske opplevelser av enhet med altet som en manifestasjon av den narsissistiske tilbakegangen til foreningen mellom mor og spedbarn.⁴⁰ Lignende konklusjoner finner vi fortsatt i dag og man kan vel si at dette virker noe reduksjonistisk. Hvis man mener slike opplevelser kun fører en tilbake til en morsavhengig relasjon undervurderer man kanskje hvor livsforvandlerlige slike opplevelser kan være. Som Geels skriver om tilhører slike tanker som undersøker mystikkens forvandlingspotentiale den adaptive skolen innenfor psykologien.⁴¹

3.4.3 Det fenomenologiske perspektivet

Innen fenomenologien har perennialistene, for eksempel William James og Walter T. Space, argumentert for at mystikken har noen kjerneegenskaper som senere defineres av kulturen opplevelsene oppstår i. Vi ser for eksempel at opplevelser innenfor buddhisme og kristendom kan virke like, men de er satt inn i dogmer som skiller disse fra hverandre. Kritikken til dette kom fra konstruktivistene som mener at perennialistene mangler kilder for å påstå at det finnes en slik kjerne i mystikken. De mener at det ikke finnes noen rene erfaringer, erfaringene er allerede påvirket av den vi er og kulturen vi tilhører. Samtidig, fra Robert K.C. Forman, har det vært argumentert at det også finnes mystiske erfaringer som ikke tilhører et religiøst samfunn fra før eller ikke tolker opplevelsen i religiøse termer før lenge etter. Det er også blitt uttrykt av de som har mystiske opplevelser at de kommer brått og uventet på. Geels forklarer da at konstruktivistene er perennialistenes antitese, mens Forman og hans meningsfeller er diskusjonens syntese. Syntesen går eksplisitt ut på at de ikke er uenige i at erfaringene er kulturbundne, men de hevder også at det er en fellesnevner som overgår språket og menneskelig definisjon på erfaring. Geels slutter seg noenlunde til denne syntesen.⁴² |

⁴⁰ Geels 2000 s. 20

⁴¹ Ibid s.20

⁴² Ibid s. 23-25

4 ANALYSE AV DET ER ALES

4.1 PRESENTASJON AV JON FOSSE

Jon Fosse er kanskje den mest kjente samtidsforfatteren i Norge per dags dato. Han har gjort stor suksess både innenlands og utenlands, han har vært statsstipendiat fra 2001 og holder til i Grotten, statens æresbolig. Han vant nordisk råds litteraturpris i 2015 for Trilogien *Andvake*, *Olavs Draumar* og *Kveldsvævd*. Han har også blitt oversatt til over 30 språk og har hatt stor nedslagskraft blant annet i Tyskland. Som dramatiker har han hatt stor suksess på teateret og er Norges nest mest omtalte og spilte dramatiker etter Henrik Ibsen. Han er også musiker og lyriker.⁴³

Etter hvert som tiden har gått har Fosse også fått tittelen som kristen mystiker. Spør du han selv vil han selv ikke si at du finner så mye kristendom i bøkene hans, men han har ikke dermed avvist at det er visse elementer av mystikk og gudserfaringer der. Flere av bøkene hans har elementer både av det absurde og det overnaturlige. Det ikke dermed gitt at de da handler om mystikk og Gud, men ofte kan dette uvanlige være med på å forklare noe av det «store» som Fosse skriver om. Fosse selv er ikke en som ønsker å få fram et budskap eller en mening, kunsten skal «berre vere», og han ønsker spesielt ikke å være forkynnende, for da mener han det slutter å være kunst.⁴⁴ Han sier også at han helst ikke skriver om egne erfaringer, det han skriver om kommer til han i en lytteprosess, eller gjennom «lyttinga» som han sier.⁴⁵ Likevel tror jeg ikke han vil være uenig i at mye av ham som person er med på å forme det han skriver om, og mye av det som er ens identitet er nettopp det en har opplevd. Nå er det ikke Jon Fosses sinn vi skal undersøke, men de elementer av mystikk som dukker opp i hans tekster. Det er det vi som lesere møter, det som teksten sier som former oss, ikke nødvendigvis hva Fosse har erfart eller eventuelt ikke erfart. Og det vi som lesere møter og forholder oss til er kanskje vel så interessant som Fosses personlighet og bakgrunn.

⁴³ Rottem 2015

⁴⁴ Skjeldal, Fosse s. 112-114

⁴⁵ Ibid s. 150-151

4.2 PRESENTASJON AV «DET ER ALES»

Som en anmelder sier det, er dette en liten roman med «store rom»⁴⁶. Det foregår mye, men enda mer mellom linjene. Den er så åpen at det til og med er vanskelig å sette klare ord på hva boken faktisk handler om. En annen anmelder vil til og med si at det er et irrelevant spørsmål.⁴⁷ Det er mye som blir sett, noe tenkt, men enda mindre sagt.

Det er Ales er en kort roman på drøye 70 sider som spinner rundt forsvinningen til Asle, mannen til Signe. I løpet av boka veksler vi mellom Signe og Asles synspunkter, men det hele er omrisset av et allvitende «eg» som forteller som kun er tilstede i starten og slutten av boka. «Eg-et» er nesten ikke merkbart, vi møter det i begynnelsen av boken, hvor det *ser* Signe ligge på benken. Boken avsluttes med at «eg» hører at Signe sier «kjære Jesus, hjelpe meg du». Gjennomgående i boka møter vi også slektningene til Asle gjennom noen slags syner. De er alle knyttet til huset som han og Signe bor i. Gjennomgående i disse synene er også et bål som viser seg på forskjellige steder, til forskjellige tider, til og med i forskjellige former og farger. I første halvdel av boka møter vi også Ales, Tippoldemoren til Asle. Hun lager smalahove i et bål på stranda og redder sin sønn fra drukning i siste liten. Midt i boka er det som en parallell historie går i ett med nåtiden, nemlig Asles grandonkel som han er kalt opp etter, som druknet som sjuåring. Gjennom boka befinner vi oss i fire forskjellige tider, November 2002, som er nåtiden sett fra Signes perspektiv, November 1979, dagen Asle forsvinner, November 1897, dagen grandonkel Asle drukner, og tippoldemor i tjuårs alderen som ikke er tidfestet. Et minne som også blir et syn er Asles bestemor, besta, som vi først møter gjennom Asles minne før vi får direkte fortsettelse av det minne gjennom et syn fra Signe helt i slutten av boken.

Alt dette foregår mellom «Gamlehuset» og fjorden, i et typisk vestlandsk landskap innestengt mellom fjell og fjord. Det er senhøstes, mørkt, kaldt og vått. Stova i Gamlehuset er det eneste lune stedet, der er det fyr i peisen og godt og varmt.

Karakterene er sparsomt beskrevet bortsett fra alder, hår og størrelse. Følelser og hensikter er alltid indirekte beskrevet med hva personene gjør eller tenker. Det etterlater mye til leseren,

⁴⁶ Hverven 2004

⁴⁷ Christiansen 2004

men ofte er tankene og handlingene så gjenkjennbare at det likegodt kunne stått svart på hvitt. Hovedkarakterene, Signe og Asle, er de som er mest beskrevet med utseende, de har begge langt svart hår, og Signe er liten av vekst.

4.3 DØDEN

Det er to dødsfall i boken, og disse er det alt spinner rundt og om boken har et faktisk plot og konflikt er det disse det dreier seg om. Det dreier seg altså om lille Asle og store Asle. Lille Asle er sjuårige Asle, og grandonkel til store Asle. Jeg mener at begge disse dødsfallene kan være symbolske eksempler på *mors mystica*. Jeg vil først ta for meg lille Asles dødsfall.

Lille Asle får en leke båt i bursdagsgave som han tar med ned til sjøen. Der blir vi vitne til at han dytter båten for langt ut i fjorden og prøver å hente den igjen, med katastrofale følger. I en hjerteskjærende scene får vi se at moren, Brita, bærer det døde barnet opp mot huset. Der fornekter det som har skjedd til sin mann, Kristoffer, som etterhvert forstår hva som har skjedd. Før de får båret ham inn i huset står Ales på dørhellen og møter dem. Så bæres Asle inn, mens Signe, som ser dette fra framtiden ser en gutt, eller en ånd, som løper inn i den døde gutten.

Det er flere ting her som jeg mener kan peke til en ikke helt vanlig død. Han dør på havet, dette er et spesielt symbol for Fosse, og det er også tilfelle med Asle, derfor kommer vi tilbake til havets betydning i dette tilfellet. Et av de viktigste hintene er nok dette: «og som han bar Asle til dåpen går Kristoffer inn i Gamlehuset der heime»^{48, 49}. Dåpen er ofte i teologien er fremstilt slik at den gamle Adam dør og vi står opp til nytt liv. Dette er et eksempel på *mors mystica* i den kristne tradisjonen og kanskje også et av de mest kjente eksemplene. Her er det også ganske tydelig en link til hvordan døden skjedde, nemlig drukning i havet. I en dåp druknes man i dåpsvannet og Asle druknet i havet. Nyhus er skeptisk til om dette faktisk kan være sakramentalt, han mener å se at det ofte ikke kreves noe sakramentalt for å komme nær Gud i de andre bøkene.⁵⁰ Jeg skal ikke ta stilling til de andre tekstene, men det kan ligge noe i at han faktisk ikke konverterte før ni år etter at han skrev

⁴⁸ Fosse 2004 s. 60

⁴⁹ Nyhus 2009 s. 78

⁵⁰ Ibid s. 78

denne boken. Samtidig kan det her nevnes at lille Asle har bursdag akkurat denne dagen, eller, sagt på en mer megetsigende måte, han har fødselsdag. Det ligger altså en parallell til fødsel og liv. Født pånytt fra morslivet, samme dag som han dør fra denne verden.

Et annet argument som er litt mer flytende er gamle-Ales' kommentar til det som skjer. Hun forkynner at Asle er hos Gud nå og at det er en god uransakelig Gud. Hun sier også at han har det godt. Han (Asle) har altså dødd fra seg selv og det han var og er nå hos Gud i evigheten - som er det man ser på som målet i mors mystica: foreningen med den hellige. Samtidig er ikke dette å snakke om en død før døden og frelsen. Og livet etter den faktiske døden hører ikke like tett til mors mystica som prosessene som skjer før dette etterlivet. Det kan man samtidig si om omtrent alle hendelsene her, Asle er faktisk død, kroppen er livløs. Jeg vil støtte meg på at dette kan være symboler på den mystiske død. Det virker som om Fosse balanserer med liv og død som én og samme ting. Det er død i livet og liv i døden. Og det er nettopp mors mystica. En annen merkverdig ting som skjer er Signes syn om gutten som løper og forsvinner inn i guttens kropp. Hun ser han på en åskam langt borte, og selv om det er langt unna ser hun på underlig vis ansiktet hans og det er ansiktet til den Asle som nå er død. Han bærer på «ei troe», en slags fiskestang uten snelle. Når han begynner å løpe mot henne skifter noe i ansiktet hans, det er ganske utydelig skrevet, men jeg tolker det dit at ansiktet skifter til store Asle sitt, da han var liten, før det skifter tilbake til lille Asle. Når gutten kommer fram slipper han troa og farer inn i kroppen til den døde gutten. Om det ikke er holdbar teologi og filosofi så er det iallfall gjengs folketro at sjelen forlater kroppen når man dør. Dette blir da litt bakvendt, det kan tolkes som liv eller en omvendt død. Det kan også tolkes som en slags overgivelse, han gir slipp på redskapet sitt som er en del av hans levebrød, troa, som han fisker og skaffer seg mat med. Han trenger den ikke lenger. Han forlater verden ved å gå inn i den døde kroppen, gir opp overlevelsens kamp og hengir seg til døden og mørket. Dette kan peke på noe annet i mors mystica tradisjonen, nemlig ikke bare livet i døden, men en frivillig bevegelse mot det å forlate sitt eget, forlate sitt «jeg» for å bli ett med det evige, eller den evige. Her gir det mening å trekke inn Geels teori om inhibering av egoets jegrepresentasjoner, opplevelsen av seg selv som handlende subjekt. Geels ville ikke si at hele egostrukturen oppløses, som den muligens kan sies å gjøre i en vanlig død, men vi kan like fullt si at bevisstheten til lille Asle om seg selv som handlende og bevisst overfor seg selv og verden rundt reduseres i denne handlingen ved å gå inn i den døde kroppen. Det at han legger ned troa kan leses som et uttrykk for at overlevelsesinstiktet blir nedsatt om ikke de adaptive-, medierende- og forsvars-funksjonene også som Geels snakker om. Disse siste funksjonene

kan også på et vis ligge i det å legge ned troa. Det er et forsvar og noe adaptiverende i det å skaffe seg mat i overlevelsens forstand. Vi ser også her en link til store Asle, ansiktet hans «går igjen» i ansiktet til gutten. På en underlig måte er de to bundet sammen. Da passer det fint å gå over til å snakke om store Asles død.

Nyhus skriver om at havet hos Fosse har et spesielt fokus, og at det kan være en analogi for Gud.⁵¹ Han tolker også havets bevegelser og tilværelsen på havet som tilværelsen i morslivet, slik som Asle beskriver det å være ute i båten sin. Han forklarer hvordan han på en måte vugges og bølger fram og tilbake, som i en morsfavn. Dermed finner vi en slags moderlig trygghet i det store havet. Gud er også, som vår mor, vårt opphav. Det at Asle snakker slik om havet betyr ikke nødvendigvis at en slik tolkning er helt plausibel. Morslivet er for det første også varmt i motsetning til det forblåste hav. Kanskje en mer nærliggende tolkning kan være en favn, slik som lille Asle blir vogget etter sin død, snakker store Asle om å bli vugget i havet som skulle bli hans død. Havet beskrives også i boka blant annet som det *uendelige djupet*.⁵² Mystikere kan ofte snakke om Gud som havet og det kan virke som om det er nærliggende også her. Tradisjonelt er også havet brukt som metafor i den kristne mystikken, blant annet av Eckhart.⁵³ Havet er noe uendelig som kan omfavne oss og sluke oss inn i sin uendelige fylde. Samtidig kan jeg se at havet faktisk kun kan være døden, mørkt, kaldt, altoppslukende, øde, skremmende og nådeløst. Slik er imidlertid ikke havet beskrevet i boken. Samtidig er heller ikke døden beskrevet slik i boken. Død nevnes omtrent ikke, det er snakk om drukning, og at han «forsvann» eller at han er «faren». Selv om det er hjerteskjærende er døden beskrevet noe positivt i det Ales sier når hun ser lille Asle: «Han har det godt no, han er hos Gud i himmelen».⁵⁴ Så ut fra bokens syn på døden og havet differensierer de ikke veldig mye. På den annen side er døden og Gud heller ikke så langt fra hverandre. Som vi kan se er de i en mystikers univers nært knyttet sammen, kanskje er det også derfor det er vanskelig å finne en definitiv tolkning for oss her.

⁵¹ Nyhus 2009 s. 76

⁵² Fosse 2004 s. 47

⁵³ Nyhus 2009 s. 81

⁵⁴ Fosse 2004 s. 58

4.4 BÅLET

I boken er det et bål som dukker opp i synene nå og da, og alltid i sammenheng med fjorden og det som skjer der. Bålene er forskjellige, noen ganger vanlige bål brukt av andre, andre ganger overnaturlige bål med uvanlige karaktertrekk, for eksempel at det er lilla eller har ansikt. Første gangen et bål nevnes er det et slikt overnaturlig bål. Det forandrer størrelse og fremstår vekslende nærmere og fjernere. Synene er litt sporadiske og bålet forandrer seg mellom hver gang det snakkes om. Til slutt er det en komplisert situasjon som utfolder seg inne i bålet. Det er et menneske inne i bålet, en menneskekropp, med et ansikt med skjegg og svart og grått hår som tar fyr. Til slutt beskrives øynene og alt det andre forsvinner. Flere øyne legges til i teksten, ikke eksplisitt, men plutselig brukes det flertall på ansiktet som før bare er nevnt i flertall. Og ansiktene blir borte og bare brennende øyne er igjen og til slutt uler øynene.

«... og der inne i bålet, er det ikkje som ein lekam er der? eit menneske? Tenkjer han, midt der inne i bålet ser han eit skjeggete andlet og så byrjar skjegget, det er både grått og svart å brenne, og det lange gråe og svarte håret er òg i brann og han ser auge stirre rett inn i bålet og noko i auga blir som drege opp av logane og spreidd som røyk ut i den kalde lufta og hans er auga og andleta er ikkje å sjå, dei er ikkje andlet, dei er berre grimasar, og kroppane er ikkje å sjå, og så ser han auga få som røyser og det er som ei uling han høyrer, først ei uling, frå eitt auge, og så ei brei uling, frå mange auge, og så blir det store ulet som eitt med logane oppover og forsvinn i mørkret og røystene i auga fer oppover og er røyken som ikkje kan sjåast...»⁵⁵

Jeg tenker at bålet kan være knyttet til en viss gudsforståelse. Tankene kan fort gå til exodus fortellingen med den brennende busk(2. Mos 3:1-5).⁵⁶ Andre hint man kan ane er ansiktet. I vår moderne kultur er Gud ofte framstilt i populærkultur som en mann med skjegg. Dette har vi delvis tatt fra bibelstedet med den *gamle av dage* i Daniels bok. Når håret hans begynner å brenne kan vi kanskje også få en tanke om epifaniet i Johannes Åpenbaring av Kristus med flammende øyne. Øyne, eller iallfall ett øye er nok et gudstegn. I moderne tid på den amerikanske dollar seddelen og opprinnelig det første Gudsnavnet som gis i fortellingen om Hagar, Gud som ser. Ild og flammetunger (logar i teksten) er også forbundet med den hellige

⁵⁵ Fosse 2005 s. 29

⁵⁶ Bibelen 2011

ånd i den kristne tradisjonen. Hvordan bålet oppfører seg er også besynderlig. Det er vanskelig for Asle å se omtrent hvor bålet er, ikke direkte vanskelig, men det han opplever det som nærmere og andre ganger fjernere. Det er også en måte å tale om Gud på, spesielt i mystikken,⁵⁷ at han er så veldig nær men samtidig så uendelig fjern.

4.5 LYSENDE MØRKET

Nyhus mener å se at vi kan finne tegn på det mystiske fenomenet *docta ignoranta* hos Fosse. *Docta ignoranta* hører på en måte litt sammen med mors *mystica*, begge deler handler om å bli tømt. En som dør mister sitt eget, sine meninger, fordommer, ideer og tanker, kanskje nettopp det som faktisk utgjør vår identitet. Det handler også *docta ignoranta* om. Det er i «å ikke vite» at vi finner sannhet. Det kan vi si kommer nær det Geels snakker om når det kommer til å inhibere egoets representasjonelle funksjoner - altså at jegets subjektive kunnskap om verden rundt reduseres. Videre gir det mening at dette aktiverer den syntetiske funksjonen slik som Nyhus snakker om når vi kan bli hva vi *er* om Kristus kan bli en del av oss, men han kan bare bli det i et tomrom, som når egoet er inhibert av de representasjonelle funksjonene.⁵⁸ Han snakker også om lyset og mørkets betydning hos Fosse og at det nettopp har med dette å gjøre. I vår tekst finner vi mange bilder som har med mørket å gjøre, mens lyset (med noen få unntak) glimrer med sitt fravær.

4.5.1 Mørket

Mørket er oftest beskrevet som det som er utenfor huset, gjerne sammen med kulden, regnet og vinden. Mørket forbindes da med årstiden, *seinhaustes*. I begynnelsen av boka er også mørket knyttet til Asle, gjennom Signe sine tanker. «... han er mørkret, mørkret er han ...»⁵⁹ sies det, en kiasme. Rent praktisk er ikke dette så besynderlig fordi han har blitt karakterisert med svart langt hår og en svart strikkagenser og i setningen før blir det forklart at de går i ett, mørket og han. Litt senere dukker det opp enda en link mellom Asle og mørket, i det de skal til å innlede en samtale og Asle snur seg mot Signe så ser hun at «mørkret også er i auga

⁵⁷ Nyhus 2009 s. 200-204

⁵⁸ Nyhus 2009 s. 110

⁵⁹ Fosse 2005 s. 6

hans».⁶⁰ Videre er mørket stadig nærværende og er det som møter Signe når hun ser ut vinduet. Det blir også ofte nevnt samtidig at selv om det er mørkt så er det på det lyseste, en henvisning til tiden på døgnet eller det at det ikke er overskyet, da altså månelyst. Det er litt vanskelig å si hvilken av disse som stemmer. Hvis mørket er så intenst i november (seinhaustes) så bør det være sent på kvelden og da en henvisning til været. Noen få ganger er lyset nevnt, ofte som det som fins i gamlehuset, men også noe som paradoksalt er i mørket. Når Asle ror sin skjebnesvangre rotur er det mørkt, men «på eit merkeleg vis ikkje mørkt, for fjorden blenkjer svart».⁶¹ Signe opplever også dette paradokset når hun ser gutten langt oppe på fjellet, da er det «som heilt mørkt og heilt lyst samstundes».⁶² Nå er det også dette bålet som også bringer lyset i mørket, det blir sjeldent uttrykt eksplisitt. En gang er det karakterisert som et lys, når Signe ser det lilla bålet midt fjords, senere er det et bål som er i ferd med å gå ut, lyset blir ikke nevnt, men mørket blir nevnt i det at «bålet sloknar, og alt blir mørkt».⁶³ Indirekte er det dermed sagt at bålet lyste opp. Ellers er vi nødt til selv å tenke at bålet lager lys, og på en måte da er det et lys, en flamme i mørket.

Nyhus tolker mørket som uvitenheten, og han knytter det sterkt opp til Eckhart.⁶⁴ Men dreier det seg om det i vår tekst? Det som taler for er at mørket ofte blir observert ved at Asle eller Signe ser det gjennom vinduet. Mørket er selvfølgelig allerede nært knyttet til det å se bare på grunn av sin åpenbare natur, men når vi får høre denne dialogen kan vi ane at Fosse mener noe mer:

«Det er ikkje mykje å sjå der ute, seier Signe

Nei ingenting, seier Asle

Nei berre mørkret, seier Signe

Berre mørkret ja, seier Asle

⁶⁰ Fosse 2005 s. 8

⁶¹ Ibid s. 50

⁶² Ibid s. 59

⁶³ Ibid s. 71

⁶⁴ Nyhus, 2009, s. 111

Kva er det då du ser på, seier Signe

Eg veit ikkje kva eg ser på, seier Asle»⁶⁵

Her er det her en link mellom det å ikke vite, uvitenhet, og mørket. Vi ser at han helt klart sier at han ser bare mørket utenfor vinduet, begge er enige i og observerer det. Signe spør likevel hva han ser på, noe som kan være litt underlig siden de akkurat snakket om det, men ikke for underlig, det virker som en autentisk samtale, hvis noen ser ut i natten er det naturlig å spørre hva de ser på, eller hva de prøver å få øye på. Samtidig blir det her påfallende hvor håpløst spørsmålet til Signe faktisk er da de akkurat han konstatert at det bare er mørket utenfor. Og han svarer egentlig også helt naturlig for en som bare ser mørket, at han vet ikke, alt kan skjule seg i det sorte intet. Uten synet kan vi ikke ta innover oss hva som er der ute, vi får en kognitiv svikt, vi får uvitenhet.

Asle får også trekk fra mørket og jeg kan se flere tolkningsmuligheter. Signe identifiserer han med mørket, «han er mørket, mørket er han» (kiasme). Vil dette da si at han besitter dette mørket for seg selv? Om det er slik at mørket er uvitenheten er det da Asle som ikke vet? Kanskje kan noe av dialogen peke på at det er en plausibel tolkning. Det er han som gjentatt påkaller seg uvitenheten.⁶⁶ Samtidig er ikke han den eneste uvitende her. Signe er den som ikke forstår og derfor spør og graver. Og hun er den som observerer at han er mørket og at det er i øynene hans.⁶⁷ Øye kontakt er svært viktig for menneskelig kommunikasjon - det er vanskelig å lese mennesker uten å tolke blikket. Hvis øynene hans er i mørket, er det et av hans kognitive apparatet som svikter, eller er det hun som ikke forstår det som blir kommunisert? Det ene utelukker ikke det andre. Signe forstår gjentatte ganger ikke Asle uavhengig om det er det mørket symboliserer, men det er påfallende at denne, skal man si mislykkede samtalen, nettopp handler om mørket.

Når det er sagt må det også nevnes at om man leser dette med en mystikers briller blir det med en gang naturlig å tenke at mørket dreier seg om uvitenhet. Mørket skjuler virkeligheten fra øyet og ordet mystikk betyr nettopp det som er skjult, som jeg har nevnt over.

⁶⁵ Fosse, 2005, s. 8

⁶⁶ Ibid, s.8

⁶⁷ Ibid, s. 8

4.5.2 Det lysende mørket

Til tross for det overhengende mørket finner vi også litt lys i teksten. Noen steder, som nevnt over er det noen paradoksale uttrykk for å beskrive et slags lys som samtidig er mørkt. I disse tilfellene er også døden og overgivelsen svært nær, som for eksempel like før vi får Asles siste tanker. Med andre ord kan det tyde på at vi her har med *docta ignoranta* å gjøre. Vi ser også en slags link med *mors mystica*. Vi kan likevel argumentere med at selv om fjorden blinker svart så kan det faktisk være en naturlig observasjon på kveldstid, vi kan på en måte forstå hvordan det ser ut, samtidig er det en eiendommelig måte å uttrykke seg på. Når det kommer til Signes syn av gutten på åsen er det litt vanskeligere å se hva dette lys-mørke paradokset skal bety. Det er vanskeligere fordi hele scenen er så spekket med informasjon og symboler, jeg har også diskutert den tidligere og kommer med en tolkning av at det er en slags overgivelse. Kanskje både for lille og store Asle. Denne overgivelsen er Signe vitne til. Det er egentlig skjult for andre, men i hennes syn får hun ta del i den, det er mørkt, men lyst samtidig. Vi kan også spørre som over, er det Asles hendelse som er lys-mørk eller er det Signe alene som opplever dette lys-mørke, eller kanskje begge deler?

5 ANALYSE AV MEISTER ECKHARTS PREKEN MATT 5,3

5.1 PRESENTASJON AV MEISTER ECKHART

Eckhart ble født rundt 1190, mest sannsynlig i Hochheim i Thüringen, Tyskland.⁶⁸ Antageligvis ble han døpt Johannes, men på grunn av tittelen han fikk da han ble foreleser i universitetet i Paris, er han kjent som *Meister Eckhart*.⁶⁹ Han ble tatt opp i dominikanerordenen nær Erfurt allerede som 15 åring. Dette skulle føre til at han fikk en god utdanning og åpne muligheten hans for å reise, studere og undervise. Det at han ble sendt ut for å få utdanning viser til at han mest sannsynlig ble ansett som en dyktig student.⁷⁰ Han tok sin høyere utdanning i Paris i 1207 og senere i Köln hvor han kom i kontakt med Albert Magnus. Rundt 1210 ble Eckhart pånytt sendt til Paris og tok da magistereksamen (doktorgrad) som skulle gi ham tittelen «Meister». Han skulle også bli utnevnt til provinsial for dominikanerprovinsen i Sachsen før han ble sendt tilbake til Paris for å ta opp igjen sitt stilling ved universitet. For øvrig var dette samme stilling som tidenes største dominikaner teolog, Thomas Aquinas.⁷¹

Eckhart flyttet så til Strasbourg noe som ikke var vanlig for en med hans utdanning og stilling, vanligvis flyttet professorer tilbake til sitt hjemsted. Dette kan bli sporet til en politisk handling for dominikanerne for å beskytte sine interesser ved å hjelpe den nystartete ordenen til *beginerne*.⁷² Dette var en kvinneorden med midlertidige ordensløfter og som av og til tydde til tigging. De var beskyldt for (bl.a.) å lære bort at forening med Gud fritok dem fra moralske fordringer. Det var her han også begynte å møte kritikk. Dette skulle utvikle seg til at han ble beskyldt for å være heretiker. Han var den første og eneste dominikaner og den første av sin rang som skulle bli beskyldt for heresi. Han tok opp kampen og den skulle komme til å vare

⁶⁸ Ebbestad Hansen, 2005, s. 117

⁶⁹ Colledge, McGinn, 1981, s. 5

⁷⁰ Davies, 1994, s. xi-xii

⁷¹ Ibid, s. xii-xiii

⁷² Ibid, s. xiii

til etter hans død. I 1329, kort tid etter han var gått bort,⁷³ ble det sendt ut en bulle fra paven som erklærte at 28 av hans utsagn skulle bli fordømt og at 15 av dem var klart kjetterske.⁷⁴

I senere tid har Eckhart blitt svært viktig, og han har inspirert tenkere som Hegel og Schelling. Det ble gjort en omfattende forskning og nyere tekster ble funnet og gitt ut på 1930 tallet.⁷⁵ I dag er han av våre mest populære innenfor den vestlige mystikken og er i ferd med å gjenvinne sitt rykte. Blant annet finnes det en organisasjon som er opprettet for å renavaske Meister Eckharts teologi.⁷⁶

5.2 PRESENTASJON AV MEISTER ECKHARTS PREKEN OVER MATTEUS EVANGELIET 5,3

Denne teksten er en av Meister Eckharts prekener skrevet til lekmannsordenen beginene (mer om dem nedenfor). Den har antagelig vært en av Eckhart fremste uttrykk for mystikk.⁷⁷ Dette er bare en av en mengde prekener som vi har etter Eckhart så man kan ikke regne med å få en fullstendig oversikt over hans syn i denne ene prekenen, men den er likevel et godt eksempel på det noe av det mest typiske ved Eckhart.

5.3 BEGINENE

Teksten er skrevet til en samtidig kvinneorden kalt beginene.⁷⁸ Ifølge Geels er dette en lekmannsbevegelse som bestod for det meste av kvinner. Den hadde også menn, men de var en mindre gruppe kalt begarder. Man kan si at det var en monastisk orden uten klosterløfte. De levde som kyske og fattige blant andre fattige og syke for å tjene dem som best mulig, blant annet på sykehus blant spedalske. Kvinnene kom ofte fra velstående familier, og ordenen hadde ikke en konkret grunnlegger. Det spekuleres i om motivasjonen ligger i en

⁷³ Davies, 1994, s. xiv-xv

⁷⁴ Ebbestad Hansen, 2005, s. 117

⁷⁵ Ludin Jansen 2009

⁷⁶ Skjeldar, Fosse s. 73

⁷⁷ Ebbestad Hansen 2005 s. 118

⁷⁸ Ibid s. 118

motreaksjon mot samtidens umoral tolket i lys av evangeliet. Umoralske prester, en voksende handel og urbanisering kan være ting som førte til en motreaksjon hos de bekjennende. Geels spekulerer også på om dette kunne være en måte for kvinner å studere teologi uten å gå i kloster.⁷⁹ Man antar at bevegelsen startet i Belgia og spredde seg raskt til Frankrike, Nederland og Tyskland. Beginene fikk aldri et skikkelig fotfeste på de britiske øyene og man antar dette kan være fordi den keltiske tradisjonen stod så sterkt. Etter en tid inngikk beginene en allianse med dominikanerordenen for åndelig veiledning og ble beriket av dette forholdet. Dette skulle også imidlertid skape spenninger til andre ordener og presteskap. Ofte kunne beginene bli stemplet som kjettere, og forvekslet dem med andre kjetterske bevegelser, for eksempel katarerne. Det gikk så langt at en av de mer fremstående beginene Marguerite Porete ble brent på bålet og hele bevegelsen ble stemplet som kjettere to år etter.⁸⁰

Beginenes spiritualitet er sterkt preget av den livsstilen de prøvde å leve i renhet, kyskhets og fattigdom. Det guddommelige er så annerledes fra det menneskelige at det er vanskelig å nærme seg det for et menneske, både i språk og oppførsel. Dette fører til et språk som er rikt på bilder, metaforer paradokser og analogier. Beginenes mystikk har ofte blitt kalt brudemystikk, men forskere mener dette er feilaktig.⁸¹ Det er heller å betrakte som minnemystikk, forstått som kjærlighetsmystikk. Det er ikke en ny tradisjon innenfor mystikken, men det som karakteriserer beginene er deres innramming av den. Minne står her ikke bare for Gud men for Guds kjærlighet til mennesket og menneskets kjærlighet til Gud.

5.4 KORT GJENNOMGANG AV TEKSTEN

«Salige er de som er fattige i ånden,
for himmelriket er deres.» Matt 5,3

Eckhart presenterer programmet for prekenen tidlig i teksten, han sier at fattigdom i bibelteksten kan forstås på to måter, den ytre og den indre fattigdom. Han avgrensner seg bort fra å snakke om den ytre fattigdom selv om han påstår at dette er en god ting når den tas på seg med vilje i kjærlighet til Jesus Kristus.⁸² Han skal derimot snakke om den indre fattigdom.

⁷⁹ Geels 2000 s. 164

⁸⁰ Ibid s. 163 - 166

⁸¹ Geels 2000 s. 166

⁸² Ebbestad Hansen, 2005, s. 119

Den fattigdommen innebærer et sinn som *intet vil og intet vet og intet har*.⁸³ Han presenterer disse så disse elementene i tur og orden.

Det først punktet dreier seg om å ikke ville. Eckhart peker på at mange misforstår og tenker at en fattig vilje bar vil gjøre Guds vilje. Han, derimot, vil si at disse riktignok mener godt, men det er ikke den sanne fattigdom. Den sanne fattigdom er den som man hadde før man ble skapt. Altså ingen i det hele tatt. Sann fattigdom er når man absolutt intet vil. Man er strippet for vilje og begjær. Man er ren væren. Videre sier han at denne mystiske tilstanden er gudelignende om ikke faktisk Gud. Han forteller at i denne væren er man fri fra Gud.⁸⁴

Videre er det det kognitive som skal viskes vekk. Mennesket må ikke engang vite at det ikke vil leve for seg selv, sannheten eller Gud; Faktisk må mennesket være fri for all erkjennelse hvis det skal være fattig. Nok en gang er målet om å bli som før man ble skapt. Da man fortsatt var i Gud. Videre forklarer han at det er noe i sjelen som erkjennelse og kjærlighet utgår fra. Dette noe later til å være noe slags guddommelig, *det har hverken Før eller Etter, det venter ikke på noe tilkommende eller på noe mer, det kan hverken vinne eller tape*.⁸⁵ Da står mennesket fritt, ifølge Eckhart, og det har ingen viten eller erkjennelse om at Gud virker i det. Etter en slags redefinisjon av hvem Gud er så avslutter han denne andre delen med å oppsummere at den som vil bli fattig må *begjære å intet vite og intet erkjenne om Guds verk*.⁸⁶

Til tredje og siste del, som handler om det å intet ha, forklarer Meister Eckhart at det ikke handler om eiendom, det har han tross alt allerede distansert seg fra. Det handler heller ikke om at man skal gjøre seg fri fra alt man har opplevd og gjort slik at Gud får plass i stedet, han sier at han selv kan ha forkynt dette. Dette, derimot, handler om at til og med hvis Gud virker i mennesket så er det fortsatt ikke fattig. Skal man være fattig er det først når man er helt fri for alt som kan kalles Gud og alt det skapte. Da mener Eckhart at Gud selv må være stedet for sitt eget virke. Er mennesket så fattig, sier Eckhart, *da virker Gud i sitt eget verk*. I forlengelsen av det får dermed mennesket Gud i seg og blir *helt og fullkomment den*

⁸³ Ebbestad, Hansen 2005 s. 120

⁸⁴ Ibid s. 120-122

⁸⁵ Ibid s. 123

⁸⁶ Ibid s. 122-124

mottagende, og Gud helt og fullkomment den givende. Dette er den ytterste fattigdom Eckhart ser for seg.⁸⁷

Eckhart fortsetter med å si at så lenge mennesket har et sted som Gud kan virke, beholder det sin forskjellighet. Målet er å kvitte seg med denne forskjellighet som hører til i mangfoldighetens univers. Målet er å bli lik Gud. Han snakker om hvordan han som skapning må klatre videre fra bare å være en skapning som sier «Gud er», til å bli noe som selv er. Han sier at da han ble skapt ble Gud «Gud». Med dette tolker jeg han som at det som er utsigelig, altså Gud, blir det mennesket tenker er Gud, eller «Gud». For egentlig er denne forestillingen bare noe vi har fordi vi er skapt, og mest sannsynlig stemmer den ikke. Han kaller denne forandringen til å bli noe som bare «er» for gjennombruddet, og i det gjennombruddet der er han *«fri fra min egen vilje og guds vilje og alt hans verk og Gud selv, der er jeg over alt skapt og er hverken «Gud» eller skapning, men er hva jeg var og vil bli, nå og i all evighet.* Og han blir dermed ett med Gud og blir, som Gud, en *ubevegelig årsak som beveger alt».*⁸⁸

5.5 ANALYSE - Å IKKE VILLE

Som sagt er Eckharts preken delt opp sånn omtrentlig i tre deler for å forklare hva som menes med å være fattig i ånden. Den første delen handler da om å ikke ville, hva mener han med dette?

*«Skal mennesket virkelig være fattig, må det være like blottet og fri for sin skapte vilje som det var, da det ennå ikke var»*⁸⁹

Meister Eckhart starter med å bryte ned den fromme overbevisningen om at selv det å ville gjøre Guds vilje er en form for vilje, og dermed ikke den fattigdommen han er ute etter. Det blir klart (for eksempel i sitatet over) at Eckhart er ute etter noe dypere enn det vi typisk finner i klassisk teologi. Mye av teksten sikter seg inn på dette idealet som er før fødselen eller før individet ble skapt. Han kaller det: *«... min første årsak ...».* Det er vanskelig å si hva

⁸⁷ Ebbestad, Hansen 2005 s. 124-125

⁸⁸ Ibid S. 125-126

⁸⁹ Ibid S. 121

dette eksakt går ut på nettopp fordi denne formen for eksistens, om den i det hele tatt kan kalles det, er så ribbet for alt som gjør oss til eksisterende vesener. Kroppen er naturligvis ikke skapt enda, vi har ingen vilje eller kunnskap. Det er uklart om vi i det hele tatt har en bevissthet og om vi har det er den så forenet med det Eckhart kaller det guddommelige at den ikke kan skille denne bevisstheten fra det guddommelige. Geels skriver om at for Eckhart er dette en dynamikk som er sann for alt det skapte. Det skapte strømmer ut fra Gud og vil, med nødvendighet, streve etter å strømme tilbake.⁹⁰ Vi får problemer med å forstå direkte hva denne idealtilstanden er fordi Eckhart omtaler Gud i et apofatisk språk, dvs. at vi får veldig lite direkte informasjon om Guds natur. Derfor er det også vanskelig å beskrive hva denne tilstanden som man kommer fra og skal til ligner. Meister Eckhart kan da si ting som dette om den *første årsak*:

«Da hadde jeg ingen Gud, da var jeg min egen årsak. Intet ville jeg, intet begjærte jeg, jeg var en væren hvilende i seg selv og en erkjenner av meg selv i ren nytelse av sannheten. Da ville jeg meg selv og ville intet annet. Det jeg ville, det var jeg, og det jeg var, det ville jeg, og her stod jeg fri for Gud og for alle ting.»⁹¹

Vi skal se nærmere på denne tilstanden mot slutten av analysen når vi har sett mer på hva Eckhart mener er den absolutte fattigdom.

Før vi ser på hvordan en slik sinnstilstand av å ikke ville kan se ut kan det være nyttig å trekke inn Geels teori om inhibering av egoets jегrepresentasjoner. Når man ikke vil noe som helst opplever man definitivt ikke seg selv som handlende. Det kan imidlertid diskuteres og Geels teori passer inn her for det kan virke som om Eckhart er mer radikal enn Geels teori. I hvor stor grad egostrukturen oppløses finner vi ut når vi kommer til den endelige tilstanden av absolutt fattigdom som vi, som sagt, kommer tilbake til i slutten av analysen.

Det er vanskelig å forestille seg en sinnstilstand hvor man ikke «vil» noe som helst, annet enn hos en som er død. Vi kan likevel gjøre et forsøk ved å se på de ytterste konsekvensene. Eckhart nevnte at man ikke engang skal ville gjøre andres vilje, i hans eksempel Gud. Den viljeløse blir dermed fullstendig adskilt fra alle andre viljeinstanser eller makter. Det er en slags frihet i dette. Det blir på en måte det samme om man er i fangenskap eller i frihet fordi er man først viljeløs er det akkurat det samme. Om frihet skal dreie seg om hva man har

⁹⁰ Geels 2000 s. 189

⁹¹ Ebbestad, Hansen 2005 s. 121

mulighet til så har ikke viljen så mye å si, og man kan ikke sammenfatte det viljeløse med frihet i den forstand, men det at viljen ikke lenger er der fjerner på en måte relevansen av frihet/ufrihet. Dermed er det på en måte den absolutte frihet. Det kan også trekkes inn at dette er en veldig individualistisk tanke, man er fullstendig adskilt fra alle medmennesker – på godt og vondt, kan en vel trygt si. Adskillelse vil her da bety ingen maktovergrep eller mishandling, samtidig vil det bety ingen kjærlighet. Jeg tror Eckhart mener at nestekjærlighet er en god ting, han skriver for eksempel at det å ta på seg fattigdom i ytre forstand (eiendeler og økonomi) er en god når det er gjort i kjærlighet til Kristus,⁹² men i hans program for forening med guddommen så blir menneskelige relasjoner irrelevant.

Man kan spørre seg om hvordan dette ser ut i et samfunn, tenk om alle skulle gått inn for dette programmet? Det tror jeg ikke Eckhart mener er mulig. Teksten er rettet mot beginnerne (se over), altså hører kunnskapen til en slags religiøs elite. Det framgår også av teksten at dette er noe for de spesielt interesserte. For eksempel skriver han: «... for den sannhet jeg vil tale om, den er av en slik art at bare få gode mennesker vil kunne fatte den.»⁹³. Dette kan virke som en provoserende retorikk, altså hvis man ikke er enig, eller ikke forstår, så er det fordi man ikke tilhører disse *få gode* menneskene (jeg forstår det som en liten del av en mengde gode mennesker, altså ikke alle som er gode forstår). Jeg tror imidlertid det er et uttrykk for at han ikke tror at dette er noe for enhver, kanskje på samme måte som man tenkte om klostervesenet. Klostervesenet var for de spesielt kalte. Kirken og samfunnet kunne ikke fungert om alle var munk og nonne. Det samme tenker han kanskje om at ikke alle kan streve etter denne foreningen, denne fattigdommen. Videre kan en spekulere om dette dreier seg om en spesiell teologisk kallelse, eller om det faktisk dreier seg om personlighet og/eller kognitiv forståelse/tolkning.

5.6 ANALYSE - Å IKKE VITE

Det neste punktet Eckhart går gjennom er det å ikke vite. Han skriver at om man skal nå den absolutte fattigdommen må man -

⁹² Ebbestad, Hansen 2005 s. 119

⁹³ Ibid s. 120

«... være så fri for all viden at han ikke engang vet eller erkjenner eller føler at Gud lever i ham – ja, mer enda. Han skal være fri all erkjennelse som lever i ham.»⁹⁴

Dette tar oss tilbake til Geels teori om å inhibere egoets representasjonelle funksjoner. Dette dreier seg jo direkte om vår subjektive kunnskap til verden rundt oss. Geels sier at dette er knyttet til den mystiske død. Vi skal se på det litt senere i analysen når vi snakker om Eckhart og mors mystica. Som med viljen, er vi også nå over i det ytterliggående. Er da sinnet fullstendig tomt? Eller er det fortsatt noe der? For å få klarhet i dette må vi se litt på hva viten er. Vi kan begynne i det enkle og jobbe oss nedover. Viten, som det vi har lært gjennom å lese og høre på andres kunnskaper er det enkleste å tenke seg, at vi kan mangle. Vi glemmer slik informasjon hele tiden, selv om det selvfølgelig er vanskelig å tenke seg en slik ultimat tomhet som her beskrives, der alt vi har lært er borte. Ligger minner – hva vi husker å ha gjort - også under viten? Er det slik at disse minnene også viskes helt ut? Eller er det bare vår sikre erkjennelse om at dette har skjedd som viskes ut? Minner er i streng forstand erfaringer som vi kan ta fram for vårt indre øye og spille av om igjen. Det er ikke nødvendigvis viten. Viten i forhold til minner vil være at vi *vet* at vi har gjort det. Kan det da være slik at vi, i en tilstand av absolutt uvitenhet, har våre minner, men vi kan ikke avgjøre om de har skjedd eller ei? Sånn sett blir det ikke forskjell på drømmer og erfaringer. Vi kan ikke vite at drømmer er drømmer og ikke erfaringer og omvendt.

Det kan være nyttig å trekke inn en form for relativisme her - da relativisme som tanken om at man ikke kan vite noen ting. Alt er like sant. I debatten om erkjennelsesteori er denne teorien kritisert fordi den motsier seg selv. Relativisme er like sant som en annen teori om erkjennelse. Hos tilstanden beskrevet av Meister Eckhart blir den derimot mer relevant siden vi kan stå utenfor og si at den personen som er i absolutt ikke-viten er i en tilstand av total relativisme. Et problem ved dette er at relativisme krever informasjon; Noe må være like sant som noe annet. Og er denne informasjonen viten når vi ikke kan skille det ene fra det andre? Det blir et sinn i kaos, det som er opp kan like godt være ned. Det er nesten lettere å tenke seg et tomt sinn enn et sinn som ikke klarer å skille den informasjonen den mottar. I møte med den siste skanse i å forestille oss en slik tilstand blir kanskje denne diskusjonen overflødig, for er vi bevisst om vi ikke vet at vi er bevisst? Er ikke det en selvmotsigelse? Hvis vi slår opp i det store norske leksikon finner vi fem punkter for å avgjøre bevissthet:

⁹⁴ Ebbestad, Hansen, 2005 s. 122

(1) *Bevissthet er noe subjektivt og privat – andre kan ikke observere det vi bevisst opplever;*
(2) *Bevissthet endres kontinuerlig avhengig av hva vi retter oppmerksomheten mot, tenker på, og husker. Bevisstheten oppleves likevel som subjektivt sammenhengende;* (3) *Bevissthet er selvreфлекterende – det er jeg som har bevissthet;* (4) *Bevissthet er selektiv – det man er bevisst om til enhver tid skjer på bekostning av annet man kunne vært bevisst om;* (5) *Bevissthet kan typisk beskrives verbalt – man kan rapportere om det man er bevisst om til andre.*⁹⁵

Punkt 3 og 5 går ikke overens med den totale ikke-viten. Man kan ikke være selvreфлекterende (3) og kan derfor mest sannsynlig heller ikke rapportere om hva man er bevisst om.

Det er vanskelig å forstille seg en slik tilstand og kanskje er det nærmeste vi kommer en form for tomt eller blankt sinn. Sansene kan muligens fortsatt være i bruk, men verktøyene for å prosessere det man mottar mangler. Vi må derfor konkludere med at dette er en form for spirituell tilstand ribbet for bevissthet.

Grunnen til at Eckhart synes dette er viktig møter vi i veldig tvetydige påstander. Han peker på at det *gis noe* i sjelen som kjærlighet og erkjennelse utgår fra. Dette, *noe*, hverken elsker eller erkjenner noe og det er det vi skal streve etter å kjenne.

*«Det har hverken før eller etter, det venter ikke på noe tilkommende eller på noe mer, det kan hverken vinne eller tape. Derfor er det også berøvet enhver viden om at Gud virker i det. Det er selv det selvsamme som nyter seg selv på samme vis som Gud gjør det.»*⁹⁶

Her har vi igjen denne gudelikheten som er så viktig for Meister Eckhart. Det sikkes altså til noe spesielt i sjelen som er en slags kilde. Det er ut fra den at erkjennelse og kjærlighet kommer. Hva mer dette er uttrykkes ikke eksplisitt i denne sammenheng. Geels kan på den annen side gi oss noen innsikter på hva dette *noe* i sjelen er. Han skriver om Guds utflod (*ûzvliesen*). Dette dreier seg om Eckharts noe uortodokse gudsbilde, nemlig at det finnes en Gud bortenfor Gud. Dette betegner han som guddommen, og i motsetning til den treenige Gud kan ikke denne guddommen forklares med språk. Gud, som i den treenige Gud snakkes om med katafatiske former. Guddommen derimot, beskrives med negasjoner og et apofatisk språk. Geels skriver at det finnes en menneskelig motsats som ligner dette forholdet mellom Gud og guddommen. Det er den lille gnisten i sjelen, den lille borgen. Også denne omtales i

⁹⁵ Svartdal 2014

⁹⁶ Ebbestad-Hansen 2005 s. 123

apofatiske former og er så opphevet over alt og ikke engang Gud kan se inn i den.⁹⁷ Så, for å ta oss tilbake til ikke-viten, derfor er mennesket nødt til å nå dette som erkjennelsen kommer fra og det ligger på sett og vis *før* erkjennelsen. Den våkne leser vil spørre seg om dette er tilfelle med kjærligheten også, siden både kjærligheten og erkjennelsen kommer fra denne gnisten, men dette svarer ikke Eckhart på i vår tekst og vi kan derfor ikke gå nærmere inn på det nå, siden det ligger litt utenfor vårt felt.

5.7 ANALYSE - Å INTET HA

Dette er det tredje og siste punkt Eckhart setter opp for den absolutte fattigdom. Han begynner med nok en gang å konstatere at dette ikke dreier seg om jordisk gods, det dreier seg om noe mye dypere enn som så. Han setter også karakteristikker på de andre punktene, det å ikke ville er den høyeste fattigdom, å ikke vite den reneste, men denne er den ytterste, det å intet ha.

Nok en gang begynner han med å radikaliserer allerede påståtte sannheter. Det han nå går imot er utsagnet: *«Mennesket skal være så fri alt verk og virke, ytre som indre, at det kan være et eget sted for Gud, hvori Gud kan virke.»*⁹⁸ Eckhart forklarer at dette ikke er tilstrekkelig. Hvis Gud fortsatt virker i mennesket, er det ikke egentlig fattig. Det skal ikke være et sted i mennesket for Gud å virke, for *«... da virker Gud i sitt eget verk, og så får mennesket Gud i seg (mennesket er helt og fullkomment den mottagende; Gud helt og fullkomment den givende), og Gud er selv stedet for sitt verk. Gud er den som virker i seg selv, og av denne grunn er mennesket helt og fullkomment gudsmottageren i hans verk.»*⁹⁹

Dette er ikke lett å forstå men vi skal prøve å se litt på de forskjellige ordene som her blir brukt og se om vi finner en sammenhengende tolkning. Det første som må klargjøres er hva det er man har, om det ikke er jordisk gods. Det later til at det er *virke* og *verk*. Jeg forstår dette som handlinger man har satt ut i verden. Hva man har virket til, hvordan en har påvirket historien så å si. Det trekkes en linje mellom det ytre og det indre, det må bety at det ikke bare strekker seg til handlinger men hva han har gjort i seg selv. Sin egen utvikling, sine egne tanker, osv. Strekker dette seg også til hvem man er? Ens egen identitet? Og hvor mye av

⁹⁷ Geels 2000 s. 191-193

⁹⁸ Ebbestad-hansen 2005 s. 124

⁹⁹ Ibid s. 125

dette går egentlig over i det forrige punktet det å ikke vite? Noe kan definitivt overlappe, som en tankerekke man har og en konklusjon av den. Dette eksisterer ikke i et sinn tømt for all viten. Og det er heller ikke i en person tømt for alt virke. Vi kan også spørre hva som er ytterkantene her. Hvordan ser skalaen på virkbarhet ut og når trer man over i det å ikke være virkbar? Er det å være, eksistens, et virke? I så fall er det eneste jeg kan tenke meg som er fri fra alt virke noe som ikke eksisterer. Noen som er døde. Kan hende er det ikke så ekstremt. Kanskje *virke* her bare en ment som aktive handlinger. Kanskje er det noe som er helt passivt og likevel eksisterer noe uvirkbart. Ut ifra dette kan vi ikke si så mye sikkert hva som kan være ment ved uttrykkene verk og virke, annet enn at det mest sannsynlig har noe med handlinger å gjøre.

Det neste jeg vil se på er hva Eckhart mener med at mennesket får *Gud i seg*. Denne symbiosen kommer forholdsvis uforklarlig inn, «... *da virker Gud i sitt eget verk, og så får mennesket Gud i seg*». ¹⁰⁰ Grunnen til at mennesker får Gud i seg er at Gud virker i seg selv når hen ser at mennesket er fritt fra alt verk. Selve broen mellom disse resonnementene er manglende, jeg kan ikke se hvorfor det ene (Gud virker i sitt eget) skal føre til det andre (at mennesket får Gud i seg). Vi skal se mer på denne manglende broen mot slutten av kapittelet. Hva vil det si at mennesket får Gud i seg? Kan hende det er forklart noenlunde i parenteser som følger i teksten: «(*mennesket er helt og fullkomment den mottagende og Gud helt og fullkomment den givende*)». ¹⁰¹ Sett at dette er en form for opphøyet, gudeaktig tilstand som Eckhart har vært inne på tidligere i teksten, presiserer han nå at mennesket, selv om det blir gudeligende og lik Gud, er det fortsatt den mottakende part i denne relasjonen. Kanskje enda mer viktig, det er en relasjon. Hadde de bare vært like hadde mennesket så godt som forsvunnet inn i guddommen, men gjennom denne giver/mottaker relasjonen opprettholdes et visst skille. Dette skille kan kanskje likevel diskuteres hvis vi beveger oss videre i teksten. Der forklarer Eckhart at poenget med å ikke ha noe virke er å ikke være forskjellig fra Gud. Likevel har han selv beskrevet at når denne absolutthet oppstår får mennesket *Gud i seg* og denne giver-mottaker relasjonen oppstår. Er dette en selvmotsigelse eller er de fortsatt like, selv i denne giver-mottaker relasjonen?

For å finne en logisk sammenheng i den ovennevnte manglende broen er vi nødt til å gå utenfor teksten. Det kan late til at Eckhart har antatt at leseren har fulgt ham tidligere og

¹⁰⁰ Ebbestad, Hansen 2005 s. 125

¹⁰¹ Ibid s. 125

innehar det samme synet på Gud og det skapte. Dette blir klarer hvis vi ser på Geels analyse. Han forklarer oss at hos Eckhart finner vi en forståelse av det skapte som fullstendig avhengig av Guds nærvær. Mister det skapte dette nærværet blir det tilintetgjort. Verden er dermed avhengig av Guds virke. Her kan vi finne en logisk bro mellom hvorfor mennesket får Gud i seg når det er fritt for verden. Er man fri for verden er man altså fri for Guds virke og man blir dermed Gud lik. Geels siterer Eckhart og sier: «där det skapada upphör, där börjar Guds vara»¹⁰² Forstått slik opphører man å være en del av det skapte når man ikke lenger er avhengig av Gud og der det skapte opphører der begynner man å være Gud, eller Gud lik, eller får *Gud i seg*. Dette er en tolkning på hvordan denne tilsynelatende mangelen i teksten skal forstås. Det kan sikkert tenkes flere tolkninger her men det er vanskelig å si når original teksten er så uklar. Man kan også spørre om dette rett og slett er død, det å ikke eksistere. Hvorvidt Meister Eckhart tenker det skal vi se på i neste delkapittel.

5.8 MORS MYSTICA HOS MEISTER ECKHART

Døden er bare så vidt et eksplisitt tema i Eckharts tekst. Det er nevnt på slutten av teksten i sammenheng med hans forklaring på den tilstand han ønsker å oppnå, den tilstand som han hadde før han ble født, det ufødte.¹⁰³ Døden kommer inn i sammenheng med det fødte, for det er det fødte som skal dø. Det fødte tolker jeg som det man vil, vet og har, det vil *dø og bli til intet*. Det ufødte kan derimot aldri dø og lever dermed evig. Om denne ufødte tilstanden sier Eckhart at «... *der* (i tilstanden av ufødthet) *var jeg selv, der ville jeg meg selv og erkjente meg selv i vilje til å skape dette mennesket. Og derfor er jeg min egen årsak med hensyn til min væren, som er evig ...*». *Væren* blir altså noe viktig for Eckhart. Ens væren er evig. Den er altså skilt fra det fødte og dermed ikke dødelig. Det dødelige det er det man vil, vet og har. Det en *er*, er derimot evig. På en måte er det den siste skanse for en faktisk død. Over har jeg så vidt vært borti om hvorvidt man er død om man er i en tilstand av absolutt ikke-viten, ikke-vilje eller ikke-virke. Svaret finner vi kanskje her. Nei ved absolutt fattigdom er man ikke død i den grad død er ikke-eksistens, men ditt fødte jeg er dødt. Det timelige, din væren derimot, den lever videre. Det er litt vanskelig å forstå denne værenen og hva den faktisk innebærer,

¹⁰² Geels 2000 s. 193

¹⁰³ Ebbestad Hansen 2005 s. 126

siden den er forklart veldig kort og komplisert. Den enkleste forklaringen henter jeg fra sitatet over, denne rene værenen er å være *min egen årsak*. Da er man fri fra det skapte og dermed også Guds opprettholdelse som nevnt i forrige delkapittel. I hvor stor grad dette er en total oppløsning av egostrukturen kommer an på hvordan man definerer denne tilstanden og hvordan man definerer egostrukturen. Ifølge snl.no så kan man definere et ego slik:

«Ego, i psykoanalytisk og dynamisk-psykologisk språkbruk det systemet av funksjoner hos et menneske som står for tilpasning mellom indre behov og ytre realitet. Egofunksjonene retter seg mot tolkning av inntrykk fra egen kropp og omverdenen og virker styrende på den ytre atferd.»¹⁰⁴

Som sagt er det vanskelig å definere Eckharts premature tilstand. Det kan også virke som denne tilstanden omtrent er transcendent. Da er det vanskelig å vite hvordan den reagerer på inntrykk fra omverdenen, og hvor er kroppen i dette? Mest sannsynlig er den ikke viktig ettersom det kan virke som om den er en del av det skapte. Det kan se ut som om ganske mye av egoet blir oppløst, det som likevel kanskje kan være igjen av et ego er å finne i den «lille gnisten» som vi har snakket om i delkapittel 5.6.

¹⁰⁴ Malt 2012

6 SAMMENLIGNING

I dette kapittelet skal jeg sammenligne mystikken hos Meister Eckhart og Jon Fosse. Som nevnt i innledningen tar jeg sikte på å svare på problemstillingen: *Hvilke mystiske trekk gir seg til kjenne i Jon Fosses Det er Ales, og hvordan kan disse forstås i lys av mystikken hos Meister Eckhart?* Sammenligningen vil være preget av at Fosses bok er skjønnlitteratur, altså er trekkene hans ikke like lett tilgjengelige som hos Eckhart. Hos Eckhart har vi en pretekst som nettopp prøver å teoretisk forklare hva han selv mener. Hos Fosse er trekkene bare tilstedeværende i et narrativ med virkemidler som til dels lett kan tolkes i flere retninger. Jeg skal, som over trekke fram to hovedkategorier som vi møter hos både Meister Eckhart og hos Fosse, nemlig mors mystica og docta ignoranta. Vi skal begynne med docta ignoranta siden dette ofte er knyttet til mors mystica og på en måte en slags underkategori.

6.1 DOCTA IGNORANTA

Vi har sett eksempler på hvordan docta ignoranta eller det lysende mørket opptrer hos Fosse. Vi har også sett, om enn litt mer bokstavelig hos Eckhart i hans forklaring av å ikke vite. Det er imidlertid en stor forskjell i de to tekstene. Eckhart later til å ikke ha med «lyset». For ham blir det viktig kun å tømme sinnet for viten. Han snakker ikke så mye om at det er et lys i uvitenhetens mørke. På den annen side så kan man si at lyset først kommer til synet når man er absolutt adskilt. Når man når denne transendentale tilstanden som vi var i før vi ble skapt. Denne tilstanden skal jeg komme tilbake til. Hos Fosse ser vi at lyset ofte kommer inn når døden, eller mors mystica, kan antas å være nærværende. Jeg tolker ham på den måten at det er noe karakterene forstår, eventuelt ikke forstår, som ligger i dette paradoksale lysende mørket. Jeg tolker det som en konkret tanke og ikke bare en tilstand de kommer til. Når jeg sier en *konkret tanke* er betydningen mer komplisert enn det kanskje kan høres ut som. Hva tanken dreier seg om er for meg, og antagelig også for karakteren utsigelig. Likevel tror jeg det er en forståelse av noe som faller på plass. Noe som plutselig gir mening, at man får øye på noe som henger sammen. Dette «noe» har på en eller annen måte noe å gjøre med mors mystica, ettersom den henger i bakgrunnen som et teppe på flere av de stedene der det lysende mørket nevnes. Her møter vi, og jeg, på kampen med språket som mystikerne stadig er i.

Hvordan skal man forklare en opplevelse av en tanke, en forståelse som man har men samtidig ikke har. Det bør være mulig ettersom det er en opplevelse, men man kommer ikke lenger enn paradokset for opplevelsen er samtidig noe som man ikke har. For å komme tilbake til hvorfor jeg tolker at Fosse dit at det dreier seg om en konkret tanke så har det å gjøre med døden som bakteppe. Ettersom det lysende mørket er typisk i de situasjonene hvor det dreier seg om mors mystica er det på en måte som om dette lysende mørket forteller noe om denne døden. Hva det forteller har vi sett at vi vanskelig kan forklare, men at det henger sammen mener jeg er sannsynlig, siden de ofte dukker opp sammen.

På den måten er kanskje ikke Fosse så forskjellig fra Eckhart på dette området likevel. I forrige avsnitt så vi at hvis noe var lys hos Eckhart så var det i sammenheng med den absolutte adskilthet, men denne tilstanden, som vi skal se lenger nede, ligner mors mystica. Kan det være en linje å trekke mellom Fosse og Eckhart? I så fall, kan vi kanskje forstå den lysende delen av mørket hos Fosse som noe nært knyttet til den mystiske død. Det er kanskje ikke et langt steg ettersom vi allerede visste at det lysende mørket hadde noe med mors mystica å gjøre, men det kan konkretisere «det lysende mørket» nærmere ved å tenke at lyset i dette tilfellet er det som mest har med denne døden å gjøre. Imidlertid ser jeg også at tolkningsrekken her kan være strukket langt på noen områder. For det første er det ikke sikkert at lyset jeg finner i denne tilstanden av absolutt fattigdom er et predikativ som er nærliggende å bruke på Eckhart. Hvis det likevel er slik så er det på den annen side ikke sikkert at det er det samme lyset som vi finner i Fosses lysende mørke. Likevel vil jeg si at det er påfallende hvor mye likt vi ser mellom de to tolkningsobjektene når det kommer til temaet *docta ignoranta*. Med det mener jeg at begge later til å ha en noenlunde lik forståelse av temaet.

6.2 MORS MYSTICA

6.2.1 Forståelsen av det premature

Det premature, eller det som skjer før fødselen er viktig for å forstå Meister Eckharts mystikk. Vi skal derfor begynne med å se på om vi kan finne en lignende forståelse hos Fosse. Ut fra teksten er det ikke mye snakk om en eller annen væren før fødselen. Det nærmeste vi kom var

en tolkning vi hentet fra Nyhus om at havet kunne være et symbol på morslivet. Vi så at havet hadde mange likheter med morslivet og at mor her kunne bli forstått som Gud, siden havet ofte blir forstått som Gud i mystikken. Hvis dette er det som ligger i Fosses mening om havet kan det være et tegn på at han også deler denne oppfatningen av en prematur tilstand. En kunne også sagt at morslivet er der det biologiske livet starter og den premature tilstand er før dette, men da tar man ikke med i betraktning Gud som mor og opprinnelse. Hvorvidt dette er en plausibel tolkning av Fosse er vanskelig å si. I tillegg kan det diskuteres om det faktisk dreier seg om en tilbakevendelse til en tilstand som er forstått som evig. Man kan ha kommet fra et morsliv men ikke alltid ha vært der. Vi kan altså ha vært ikke-eksisterende, for så å bli formet i et guddommelig morsliv før vi faktisk blir til biologisk liv. Vi kan også diskutere hva et opphav vil være. Vi har våre opphav i våre foreldre, men det betyr ikke at vi var der fra før, vi bare kommer derfra. Det å da vende tilbake til sitt opphav vil ikke dermed innebære noe prematurt. Samtidig kan det ligge i morsliv-metaforen at en del av oss var hos opphavet vårt (Gud) før vi ble født, altså da vi var et foster. Vi kan også gå rundt morsliv-metaforen og rett til havet. Det kan være lettere å godta havet som Gudsmetafor uten å trekke inn morslivet, siden det på en måte blir en mindre variabel å forholde seg til, samtidig kan dette også fjerne denne eventuelle premature tilstanden, siden den blir lettere å se i sammenheng med morslivmetaforen. Uten morslivsmetaforen er det tross alt ingen linjer å trekke til opphavet annet enn skaperen og da er det kanskje mer nærliggende å bare tenke at man kommer til Gud, som for mange også kan være et synonym på himmelen. Det møter vi også i teksten hos bestemoren som uttrykker hvor Asle er hen etter sin død. Dette utelukker ikke en prematur forståelse, men taler ikke akkurat for heller. Med andre ord kan vi si at det er mulig å tale om en prematur forståelse hos Fosse gjennom en tolkning av havet som Guds morsliv. Den premature tilstanden henger også sammen med livet etter døden, siden dette er det samme hos Eckhart. I neste delkapittel skal vi se på etterlivet hos Fosse.

6.2.2 Forståelsen av etterlivet

Det er spesielt tre episoder som man kan si dreier seg om *post mortem*. To av dem har med lille Asle å gjøre. Det første er bestemorens forkynnelse på dørhellen, at han har det godt og er hos Gud. Det andre er synet Signe har av skikkelsen som går inn i kroppen til den døde gutten og den siste episoden er bokens slutt hvor Signe igjen har et syn av at store Asle kaller på henne. Ligner disse episodene på hvordan Eckhart forstår etterlivet? Etterlivet er ifølge

teksten til Eckhart en tilbakevendelse til en form for enhet med Gud som ligner, eller er helt lik, tilstanden man var i før man ble født. Vi tar for oss episodene i narrativets rekkefølge.

Bestemorens forkynnelse later til å ha en noe lignende forestilling som Eckhart, men det er noe som ikke stemmer. Det som ligner er at hun sier *hos Gud*. Det må ikke vise til denne formen for enhet, men etter mitt skjønn taler det i en viss grad i den retning. Mennesket, om det faktisk er igjen i tilstanden Eckhart ser for seg, er nettopp hos Gud. Selv om Eckhart kanskje ville presisert at mennesket nå *var* Gud. Det skal ikke lenger være noen forskjell på Gud og mennesket. Samtidig kan dette ligge i termen *hos*, slik jeg ser det. Det som kan tale imot er at han har det godt. For Eckhart er dette noenlunde likegyldig. Når man er i denne tilstanden tolker jeg det slik at man er hevet over hvordan man har det, føler det. Tilstanden er en form for ren væren og trivielle stemninger som trist og glad har ikke noe med saken å gjøre. Jeg tror derimot at Eckhart ville sagt at dette var en god tilstand i seg selv. Det at man når denne tilstanden er godt. Det å ikke være i denne tilstanden vil si å være knyttet til det rundt seg, det skapte, og det regner Eckhart for noe som ikke er godt. Derfor blir denne tilstanden av adskilthet det gode målet for mennesket. Det kan altså hende at bestemoren bare forkynner noen fromme trøstende ord. Likevel er ordene påfallende kraftfulle. Det er ingen belemring eller forsøk på forklaring av dødsfallet, som av og til kan ligge i fromme ord. For eksempel at hans død tjener til en større hensikt i tilværelsen eller at det skjedde på grunn av andres synd, hvilket jeg i begge tilfeller mener er uegnet som trøst i denne situasjonen. Derimot får vi forkynt at det mennesket karakterene har brydd seg om har det godt nå, selv om de pårørende ikke har det godt. Det ivaretar kjærligheten de pårørende har til den bortkomne samtidig som det ikke fremmedgjør at sorgen er der, det gir sorgen en plass. Kanskje er dermed ikke dette et uttrykk for mystikk, men heller spiller på det at boken tross alt også handler om tap og sorg. Det kan selvfølgelig være et uttrykk for begge deler men jeg tror jeg ville tolket det inn i temaet tap og sorg før mystikken i denne oppgaven.

Den neste episoden dreier seg om det som skjer i Signes syn når hun ser lille Asle. Strengt tatt er dette etterlivet, siden det kan virke som den døde's ånd er den som opererer. Min tolkning i analysen ligger derimot nærmere et symbol på overgivelse, knyttet til døden før døden eller mors mystica. Jeg tenker denne tolkningen er nærliggende fordi han legger fra seg arbeidsredskapet før han går inn i kroppen og følget går inn i gamlehuset. På en måte går de inn i det hinsidige og blir borte fra Signes syn. Selv om dette kanskje ikke direkte er etterlivet kan det være nyttig å se på denne gutten i synet. Hva er det vi ser? Er det en ånd, en sjel eller

bare en del av synet? Hvis det er en sjel, karakterisert som en åndelig utgave av et menneske så er det uvanlig at det tilsynelatende skifter form.

«... men er det ikkje han som gut? Jo no er det han igjen, og ikkje den Asle som brita står med i armane sine, no kan ho sjå det så tydeleg, og så, ikkje før var det han, så er det ein annan ... og den guten er vel den Asle som Brita står og held i armane sine, ...»

En viktig egenskap med en sjel, tenker jeg, vil være essensen av personen den tilhører. Nå skal ikke jeg ta opp diskusjonen om hva en sjel er og om det faktisk er noe, men jeg vil likevel si at hvis en sjel forandrer skikkelse slik som denne er det kanskje et tegn på at vi har med noe annet å gjøre. Samtidig kan det være at Fosse spiller på relasjonen mellom store og lille Asle her. De to går faktisk så mye sammen at deres essens veksler mellom hverandre. Hva er det som binder dem sammen? Det kan være slekt, det kan være skjebne, og nært knyttet til skjebne så kan det hende det spiller på denne overgivelsen, kanskje blir de ett av å gå gjennom denne døden, denne overgivelsen. Dette kan minne om Eckhart. siden foreningen med Gud må innebære at man også forenes med de andre som forenes, det ligger på en måte implisitt i tankesettet. På den annen side er dette i en situasjon som er som en åpenbaring og ny kunnskap for Signe. Det tolker jeg inn på grunn av lys/mørke metaforen vi møter som innledning til synet. Over har vi sett at dette kan være et uttrykk for *docta ignoranta*. Det setter dermed kunnskap som tema for synet og kan tale for at ånden er et symbol på noe Signe opplever, og det hun opplever er at overgivelsen fører til en død som i sin tur fører til liv i Fosses univers. Disse to tolkningene må heller ikke motsi hverandre, men jeg leser det siste som en mer plausibel tolkning.

Til slutt skal vi se på det som skjer på siste side i boken, nemlig at Signe får et syn av Asle som, på en måte, kaller på henne.

«... Ho ser mot døra til kammerset og den opnar seg og så står han der

Kjem du ikkje snart og legg deg, seier han

Eg har vermt opp senga, eg, seier han

og han fører det lange svarte håret sitt bak øyra og han ser mot henne

Du må komme og legge deg snart du òg no, seier han

og ho ser mot han og så ser ho bort frå han og inn i det tomme og så legg ho begge hendene sine på magen og ho faldar hendene sine og eg høyrer Signe seie Kjære Jesus, hjelpe meg du»¹⁰⁵

I denne delen av teksten aner vi at det er Asle som kaller på Signe fra det hinsidige. Er det Asles gjenferd eller er det synet i seg selv som kaller? Noe i Signe selv som kaller på henne? Hvis det er Asle selv som kommer fra det hinsidige viser det en forståelse av etterlivet som vi ikke finner hos Eckhart. Det vil si, hvis Asle skulle virkelig være død og, i mystikkens sammenheng, fullt tatt opp i den mystiske død ville han ikke brydd seg med slike ting som å kalle Signe til seg. Relasjoner i etterlivet er nok også utenkelig. Det kan også tolkes dit at det Asle gjorde viste Signe vei, viste henne hva hun måtte gjøre for å overgi seg hen til det uendelige dypet, til havet. I den forstand blir relasjonen her fullstendig utelukket, det kunne vært en annen person som viste henne vei som hun knapt kjente. Jeg tror relasjonen her betyr noe. Det er tross alt veldig intimt. Han ber henne komme på en inntrengende måte, han maser nærmest, *Kjem du ikkje snart*. Det intime kommer fram når han frister med at han har varmet opp senga. Bilde på et nært og intimt ekteskap kommer opp i vår bevissthet. Man kan på mange måter si at at Eckharts mystikk er ganske individualistisk. Det dreier seg om hva individet oppnår og det en skal oppnå er gjerne å fjerne seg fra alle relasjoner, også gudsrelasjonen. Muligens kan da det Fosse gir uttrykk for her være et litt mer komplisert bilde enn bare det individualistiske bilde Eckhart kommer med. Mors mystica, i den grad det handler om dette på de siste sidene, er bundet sammen med en nærhet, kjærlighet og intimitet. Det åpner et tolkningsrom for oss som strekker seg langt utover Eckhart sitt syn på den mystiske døden, for ikke å snakke om etterlivet. Eckhart forklarer at vi skal dø ifra det skapte, altså det skapte i oss selv, bare det før-fødte skal bli igjen. Det er litt uklart om dette er det samme som den «lille gnisten» men den er vel der den også, til evig tid. Åpnes det derimot opp for denne intime kjærligheten Fosse viser oss så avviser ikke det i like stor grad det skapte. Et menneske som elsker det elsker med hele seg. Det elsker fordi det er den det er, det den personen er skapt som, har levd gjennom og lever i. Da fjerner vi oss fra denne noenlunde dualistiske tanken om at det er noe i mennesket som er fullstendig skilt fra det skapte. Det blir ikke så viktig for Fosse. Kanskje vi også skal gå enda dypere og tenke at dette ekteskapelige bildet mellom Signe og Asle er et symbol på enhet. Jeg vil ikke da si at det er den samme

¹⁰⁵ Fosse 2005 s. 75-76

enhet som Eckhart snakker om. Eckharts enhet er kun fokusert på individet og Gud. I den enheten vi møter hos Fosse kan vi derimot ane at også har noe mellommenneskelig ved seg i og med denne lengselen Asle uttrykker. Det er vanskelig å si direkte hva det er vi finner hos Fosse i og med at vi bare går ut ifra dette narrativet, men vi kan se at hans syn på mors mystica nok er noe mer nyansert enn Eckharts tanker om temaet. Fosse bevarer i større grad det skapte, og helheten i mennesket. Han er ikke så fiendtlig overfor identitet og relasjon til andre mennesker som Eckhart kan tolkes som. Når det er sagt så finnes det tolkninger som er gjort av andre tekster som mener at denne måten å se Eckhart på er reduksjonistisk. Charlotte Raddler mener dette er en for snever tolkning som ikke tar i betraktning at fenomenet kjærlighet er helt sentralt for Eckharts teologi.¹⁰⁶ Dette går imidlertid utenfor min tekst. I vår tekst kan det virke som om kjærligheten er noe sekundær, det er det som går ut fra menneskets indre, den lille gnisten, sammen med erkjennelse.¹⁰⁷ Samtidig må ikke dette være en nedgradering av kjærligheten. Vi så at kjærlighet var viktig for beginene som er mottagere for teksten. Hvis vi da skal komme tilbake til hvordan Fosses helhet i mystikken skal forstås i forhold til det skapte blir vanskelig å si - for hva betyr døden da? Om du ikke dør fra alt og alle? Koherensen i Fosses mystikk er vanskelig for oss å finne ettersom teksten ikke er en redegjørelse, men et kunstuttrykk.

6.2.3 Forståelsen av døden

Vi har allerede snakket litt om at Fosse nok har en bredere forståelse av hva som blir med inn i etterlivet enn det Eckhart har. Hvordan skal vi da forstå døden hos Fosse og Eckhart? Hos Fosse er det litt vanskelig å si. I analysen kom vi fram til at det var sannsynlig at det dreide seg om mer enn en vanlig død. Vi ante at det også kunne være snakk om en mystisk død. Før vi går videre skal vi se litt på Fosses forhold til det skapte. I vår tekst har Fosse en tendens til å skrive ting med stor bokstav der en stor bokstav ikke hører hjemme, som Fjorden, Fjøra, Himmelen, Fjellet, Storevegen, Litlevegen, Far, Mor, Gamlehuset og Naustet m.m. Hva han kan ha ment med dette kan være mangt. Det kan være en presisering at disse skal forstås

¹⁰⁶ Raddler 2010 s. 172

¹⁰⁷ Ebbestad, Hansen, s. 123

metaforisk. For eksempel er veien ofte noe som kan brukes om livet eller livshistorien, man går gjennom livet som man går på en vei. Far og Mor er ofte brukt om Gud. Fjell og himmel ofte knyttet til noe religiøst, Olympen og Sinai-fjellet er eksempel på hellige fjell, og himmelen er paradismetforen i kristen tradisjon. Jeg ser tre kategorier her, en er naturfenomen, en annen er relasjoner, en annen er menneskeskapt ting. Det skal også nevnes at Fosse har en forkjærlighet for gamle hus.¹⁰⁸ Han sier at «*Gamle hus som framleis er velhaldne og i bruk, formidlar på ein måte den levande fortida til oss og knyter oss slik til det liv som har vore levd før oss og som no er dødt*». Det å knytte seg til det som nå er dødt er en fremmed tanke for Eckhart, da det døde er skapt og forgjengelige og det å knytte seg til det er å ta et steg bakover for ham. Kanskje er det kategoriserte fenomen, kanskje ikke. Det vi likevel kan si er at disse tingene som får stor forbokstav er om ikke opphøyet, så i alle fall noe viktig for Fosse. Vi kan dermed ane mer av denne livsholdningen som ikke er like dualistisk som hos Eckhart. For å komme tilbake til spørsmålet over, hva er det da som kjennetegner den mystiske død hos Fosse?

Jeg ser her særlig to hendelser som kan forklare mors mystica i Fosses tekst, store Asles død og avslutningen med Signe. Første vil jeg snakke om er ordet overgivelse. Jeg mener det er et nøkkelord for å forstå noe av Fosses syn på den mystiske død. Det er ikke nødvendigvis så annerledes fra Eckhart syn, for Eckhart snakker også om en slags overgivelse, men det blir lagt mer vekt på hos Fosse som noe sentralt. Vi ser det mest eksplisitt hos vesle Asle som legger fra seg troa før han går inn i den døde kroppen. Dette har vi allerede diskutert. Jeg mener også vi kan se det både hos store Asle og hos Signe. Store Asle kjemper en viljes kamp. Det er «noe» som drar han ut på fjorden. Det blir ikke sagt noe om dette eksplisitt, men det er et stadig tilbakevendende tema i tankerekkene hans. Er det for dårlig vær, ja, så må han ned for å undersøke om båten er godt festet. Når han bestemmer seg for å ikke gjøre det, tar han seg en tur i stedet. I løpet av turen kommer han på at han kanskje likevel skal ned for å sjekke båten. Og når han først er der så kan han likeså godt ta seg en tur. Og hele tiden svever spørsmålet over leseren, hvorfor vil han ut på fjorden om det er mørkt og dårlig vær? Det er ingen logisk grunn som blir nevnt og ingen grunn vi klarer å finne ut fra sammenhengen, annet enn at han kanskje har et dødsønske, eller er usedvanlig glad i å ro. Det kan nesten minne om en som tenker på å gjøre noe godt, men galt. Som om han frister seg selv, men samtidig styrer unna. Som en som bare skal kjenne litt på gaven, men ikke titte under papiret,

¹⁰⁸ Fosse 1995, Bergens Tidene, Essay s. 391

eller åpne den. Vi aner stemmen som ligger bak som kaller på ham, på en måte fjorden selv. Noe, eller noen drar ham ut på fjorden. Og til slutt overgir han seg til denne trangen og stemmen, og tankene er plutselig borte fra teksten, vurdering for og imot, alt som står igjen er handling, løsne fortøyning, trå i båten, ro ut. Det neste som skjer er at han opplever dette mørket som likevel er lyst. Det var også nærværende i Signe sitt syn av vesle Asle. Deretter ser han dette lyset lenger ute på fjorden som han identifiserer som et bål. Han vil undersøke det og det blir det siste vi hører fra hans materielle skikkelse. På en måte kan det virke som om det var dette bålet som kalte på ham. Det dukket opp tidligere i narrativet og nå er det her igjen og han ror videre mot det. På en måte overgir han seg til dette bålet som muligens er det som blir hans bane. Det sies ikke at det er uværet som tar ham, men man burde ikke ro langt ut på fjorden i dårlig vær i mørke. Han overgir seg fra det som er logisk, å være hjemme i varmen hos sin kone som han er glad i. Det at det er farlig å dra ut på denne ferden er åpenbart og dermed også noe fornuftsstridig, kanskje også instinktmessig. Kanskje kan vi da si at han overgir seg til bålet, det ukjente, fra det logiske og trygge. Her blir også døden noe han overgir seg til og ikke bare bålet.

Det neste som jeg mener forklarer noe av mors mystica i Fosses tekst er Signe der hun ligger på sengen. Det er en del av en åpen slutt, vi vet ikke hva som skjer med Signe. Hun ligger på sengen med foldede hender på magen og sier: «*Kjære Jesus hjelpe meg du.*»¹⁰⁹ Jeg mener dette har elementer både av død og av overgivelse. Døden kommer inn i hvordan kroppen hennes er. Det er vanskelig å ikke se for seg en et lik i en åpen kiste. Disse ligger ofte i kisten med nettopp hendene foldet på magen. Dette kan også bare være en posisjon for hennes bønn om hjelp. Det er vanlig å folde hendene i bønn. Det utelukker likevel ikke at det også kan være henvisning til et lik i en kiste. Før bønnen og foldingen finner sted ser hun bort fra Asle og inn i «*det tomme*».¹¹⁰ Dette mener jeg har både med død og overgivelse å gjøre. *Det tomme* står her separat uten noen forklaring til. Det står ikke for eksempel det tomme rommet eller lignende som kanskje ville vært mer naturlig. I stedet får vi dette uttrykket som er løsrevet fra det vi kunne tenkt var naturlig å skrive. Tankene kan da raskt gå til at dette tomme har en videre betydning enn bare omgivelsene rundt Signe, eller kanskje er det omgivelsene selv som kan bli forstått videre. Det tomme kan her minne oss om døden. Det man ser innenfra en kiste. Eller det man er når man er død. Samtidig kan også tankene våre gå til Eckharts tale om tømt

¹⁰⁹ Fosse 2005 s. 76

¹¹⁰ Fosse 2005 s. 76

bevissthet og den absolutte fattigdom. Det kunne også bli forklart med en slags absolutt tomhet. Jeg nevnte at jeg også ser overgivelse her. Bevegelsen til Signe er bort ifra Asle «*og ho ser mot han og så ser ho bort fra han og inn i det tomme*». Hun har holdt fast på minnet om Asle gjennom hele boken. Det er det boken rett og slett har spunnet rundt, hennes minner om ham. Nå vender hun blikket bort og inn i det tomme. Jeg kan se en tolkning til om *det tomme* i denne bortvendingen. Det tomme kan her forstås som sorg. Hun gir på en måte slipp på Asle og da kommer sorgen, det tomme. Nå vet jeg ikke om det tomme er ekvivalent med sorg, men sorg kan komme sammen med en følelse av tomhet av å ha mistet kanskje det viktigste i livet. Både når det kommer til sorg og død kan det her minne om en overgivelse i hennes bortvending. En annen form for overgivelse finnes i hennes korte bønn «kjære Jesus, hjelpe meg du». Det er som om denne bortvendingen fra Asle og inn i det tomme gjør at hun møter noe vanskelig og uoverkommelig. Hun blir hjelpeløs og vender seg til Jesus, kanskje her forstått som Frelseren, han som hjelper menneske ut av nøden. Jeg mener det ligger en overgivelse her på den måten at Signe innrømmer sin hjelpeløshet i møte med tomheten. Hun overgir seg da til et håp til en høyere makt som kanskje kan hjelpe henne, nemlig Jesus.

6.3 OPPSUMMERING

For å oppsummere hva vi har kommet fram til som svar på problemstillingen ser vi at Fosse har flere mystiske trekk og noen av disse kan forstås i lys av det vi møter hos Eckhart, men ikke alt. Ser vi på temaet *docta ignoranta* i lys av Eckhart ser vi at hos Eckhart er *docta ignoranta* viten som er ikke-viten. Den er også en del av den absolutte fattigdommen som også kan tolkes som *mors mystica*. Vi finner igjen mye av dette i Fosses lysende mørke. Hos Fosse finner vi det paradoksale at det er viten i ikke-viten. Det er et lys i mørket, eller mørket er også lyst. Vi så at det var en erfaring som var vanskelig å beskrive og at det hang sammen med de situasjonene Fosse dro fram døden. Altså er denne form for ikke-viten noe som muligens har noe med hans forståelse av *mors mystica* å gjøre.

Når det kom til forståelsen av det premature fant vi at Fosse ikke hadde mange henvisninger til denne tilstanden som er viktig for Eckhart. Det som kanskje henviste sterkest til dette var en tolkning av havet som morslivet, men det var ikke en sikker henvisning. På grunn av manglende stoff som spiller på dette kan vi verken si eller ikke si at Fosse har den forestillingen at mennesket faktisk har en form for prematur tilstand.

Hos Eckhart er etterlivet synonymt med en form for enhet med guddommen og en tilbakevending til den premature tilstanden. Fosses syn på etterlivet beskrev jeg ved å trekke fram tre hendelser i teksten. Den ene var bestemorens kommentar på dørhellen, den andre var Signes syn om lille Asle og det siste var bokens avslutning og Signes refleksjon. Bestemorens kommentar kan henvise til en viss enhet med guddommen men det er vanskelig hva vi kan trekke fram med preposisjonen *hos*, altså hos Gud. Er det bare en sameksistens eller en faktisk enhet som ligger i dette uttrykket? I neste hendelse, synet av lille Asle som går inn i sin egen kropp, trekker jeg en linje til temaet overgivelse som jeg tror kan være viktig i dette tilfellet. Jeg ymtet at denne overgivelsen kunne være noe som skapte enhet mellom lille og store Asle ettersom synet på en måte viser begge to. Altså kan det vise til en viss enhet mellom de som overgir seg hvis vi trekker inn Eckharts tankesett. I den siste hendelsen møter vi Signe som enda en gang får et syn av Asle. Her så vi at Fosse muligens i større eller mindre grad skilte seg fra mye av det grunnleggende hos Eckhart. Der Eckhart er ganske individualistisk ser vi at Fosse muligens har et mer komplisert bilde og at mors mystica her kan være bundet sammen med en viss nærhet, kjærlighet og intimitet som vi ikke finner på samme måte hos Eckhart. Samtidig er dette mer imøtekommende overfor det skapte ettersom adskillelsen fra andre relasjoner ikke virker like viktig. Dermed kan vi si at der Eckhart virker litt individualistisk og dualistisk møter vi en mystikk hos Fosse som er mer relasjonell, men på den annen side vanskeligere å finne koherens i.

Fosses forståelse av døden er tett knyttet sammen av overgivelse. Jeg mener det er et nøkkelord for å forstå sentrale hendelser i teksten. Vi så at det kan komme til uttrykk i det som virke som Asles død. Han overgir seg til et ufornuftig kall som leder han ut på fjorden. Det er en slags kamp i sinnet hans som han til slutt overgir seg til og begir seg ut i det ukjente, ut i døden. Denne overgivelsen ser vi kanskje også hos Signe når hun blir kalt på av den avdøde der hun ligger på sengen. Hun hører kallet og snur seg mot det tomme og overgir hjelpeløst seg selv til et håp i en høyere makt som hun uttrykker er Jesus i det boken slutter med «*Kjære Jesus, hjelp meg du*».

Avslutningsvis kan vi dermed si at vi finner flere elementer av mystikk i Fosses tekst. Vi ser elementer av *docta ignoranta* og av mors mystica. Når vi så det i lys av Eckhart så vi at Fosses elementer skilte seg fra Eckhart-tradisjonen når det kommer til det premature. Andre punkter som ble svært viktige var hvordan de to forholdt seg til det skapte og menneskets relasjoner. Her skiltes de til en viss grad, men det er vanskelig å si hvor mye; Eckhart skriver en noenlunde koherent forklaring, mens Fosse har et narrativ med flere formål og kanskje

nettopp et annet formål enn å forklare sin mystikk. Samtidig tror jeg vi kan si en del om de elementene vi ser, og Eckhart er en god hjelp til å forstå hvordan disse opptrer. Det er ikke bare en hjelp der de to er tilsynelatende enige, men også der det kan se ut som om de skiller lag, og kanskje spesielt der, kan vi se hva som gjør Fosses mystikk spesiell.

7 LITTERATURLISTE

Alvesson, Mats, Kaj Sköldberg, *Tolkning och reflektion*, Studentlitteratur 1994, Lund, Sverige

Brekke, Mary (red) (Brukte artikler: Kåre Fuglseth og Jan Ove Ulstein), *Å begripe teksten, Om grep og begrep i tekstanalyse*, Høyskoleforlaget 2006, Kristiansand

Colledge, Edmund, O.S.A, Bernard McGinn, *Meister Eckhart: The Essential Sermons, Commentaries, Treatises and Defense*, Paulist Press U.S.A, 1981

Cunningham, Lawrence S. og Egan, Keith J. *Christian spirituality Themes from the tradition*, Paulist Press, New York 1996

Davies, Oliver, *Meister Eckhart Selected Writings*, Penguin Books, Clays Ltd, St Ives plc, 1994

Ebbestad Hansen, Jan-Erik, *Verdens hellige skrifter: Vestens mystikk*, De norske Bokklubbene As, 2005

Fosse, Jon, *Det er Ales*, Det norske samlaget, Oslo, 2005

Fosse, Jon, *Essay*, Samlaget, Oslo, 2011

Geels, Anton, *kristen mystikk del 1*, Norma bokforlag, Bjärnum 2000

Johnston, William, *The Mysticism of The Cloud of Unknowing*, Black Bear Press, 1974
England

Kraft, Siv Ellen, *Hva er nyreligiøsitet*, Universitetsforlaget, Oslo, 2011

McGinn, Bernard, *The Harvest of Mysticism in Medieval Germany*, The Crossroad Publishing
Company, 2005, United States of America

Newman, Barclay M, *A Concise Greek-English Dictionary of the New Testament, Revises
Edition*, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2010

Nyhus, Håvard, *U Alminnelig*, Efram Forlag, Otta, 2009

Radler, Charlotte, "'In love I am more God': The Centrality of Love in Meister Eckhart's
Mysticism", *The Journal of Religion* vol. 90, 2. April 2010 University of Chicago S. 171-
198.

Seland, Torrey, *Paulus i Polis*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2004

Skjeldal, Eskild, *Mysteriet i Trua*, Ein samtale mellom Jon Fosse og Eskil Skjeldal, Samlaget
Oslo 2015

Wyller, Egil A., *Docta ignorantia, Cusanus og latinsk middelalder*, Spartacus Forlag As &
Andresen & Butenschøn AS, 1997, Valdres

7.1 LINKER

Rottem, Øystein, https://snl.no/Jon_Fosse Norsk Forfattersentrum 2015

Hverven, Tom Egil, <https://www.nrk.no/kultur/det-er-ales-1.536384>

Kulturnytt og Boktilsynet, NRK P2, 2004

Christiansen, Atle, <http://old.dagotid.no/arkiv/2004/11/bokm1/index.html>, Dag og Tid, 2004.

Ludin Jansen, Herman https://snl.no/Johannes_Eckehart snl, 2009

Svartdal, Frode <https://snl.no/Bevissthet%2Fpsykologi> (UiT), 2014

Malt, Ulrik, <https://snl.no/ego/psykologi>, UIO, 2012

Bibelsitat er hentet fra <http://www.bibel.no/> - Bibelselskapet